

KAP.II

BO JONSSON

(omkr. 1360-1380)

TOM SIDA

I

HÄRSTAMNING OCH FÖRSTA FRAMTRÄDANDE

Den man som med sitt godskomplex införlifvade Bjärka och Säby jämte andra delar af Wist socken, är utan tvifvel en af vår historias märkligaste personligheter och i hvarje fall en förgrundsgestalt under den föga kända medeltiden.

Ej minst i Bjärka-Säbys historia intar han en framskjuten plats, då han var den förste person, om hvilken man med säkerhet vet att han bodde på Bjärka, och då han tillika var skapare och organisatör af det godskomplex i Wist socken, som sedermera under århundraden ägt bestånd och som i väsentliga delar ännu har samma omfattning, som det fick genom honom.

Då vår historiska litteratur ännu icke egnat något detaljstudium åt denne man, komma i det följande några sidor af hans verksamhet att nämnare belysas, hvarvid hufvudvikten lägges vid hans ställning som jordägare och ekonom, medan hans ingripande i de politiska händelserna endast summariskt relateras.

Bo Jonsson har länge ansetts tillhöra de mäktiga Algotsönernas släkt, om hvilken här ofvan talats. På grund af vapenlikheten ha genealogerna sökt inränga honom på släktens stamtafla, men då inga bestämda uppgifter förelegat hvarken i urkunder eller i bevarad tradition, ha olika gissningar förekommit. Så t. ex. återfinnas i Utter's Collectanea icke mindre än tre olika försök att klarlägga Bo Jonssons fädernehärstamning, hvilka alla äro upprepningar af tidigare spekulationer hos Rasmus Ludvigsson, den bekante genealogen på "1500-talet"¹. Enligt den ena versionen skall Bo Jonsson ha varit son till den Jon Knutsson, hvilken ansetts som son till den ofvan omtalade Knut Folkesson. På ett annat ställe i samma släktbok säges han ha varit son till en Jon Folkesson, medan en tredje gissning kallar honom son till riddaren Jon Dansson, hvilken göres

I De åberopade släktböckerna finnas i Riksarkivets samling Genealogica.

till Algot Brynulfssons ättling i fjärde led. En närmare undersökning om ursprunget till dessa uppgifter ådagalägger emellertid, att de alla äro rena konstruktioner utan reelt underlag.

Med underkännande af dessa släktledningar har K. H. Karlsson¹ påvisat, att Bo Jonsson med all säkerhet var son till en Johan Tomasson, som nämnes i bevarade handlingar i förra delen af 1300-talet och som äfven förde ett griphufvud i sitt vapen. De bevis, som för detta antagande framläggas, synas så öfvertygande, att man tryggt kan ansluta sig till en sådan uppfattning. Detsamma gäller också Karlssons förmodan, att Johan Tomasson var son till en Tomas Jonsson, som lefde på 1290-talet, men hvars vapenbild ej är bekant. Längre tillbaka har det däremot ej lyckats att med stöd af urkunderna leda Bo Jonssons fädernesläkt.

Om ingen af dessa personer är emellertid något märkligare att förtälja.

Tomas Jonsson nämnes i bevarade handlingar endast vid två tillfällen, som tyda på att han haft förbindelser i Upland eller trakterna däromkring. År 1296 lämnar han tillika med sin hustru Katarina och några andra personer tillstånd åt Tiundalagmannen Israels enka, Ramfrid Göstafsdotter, att förfoga öfver sina morgongåfvogods och arfvegods i öfre Sverige, och 1299 utfärdar han ett intyg om jord, som samma Ramfrid sålt till ärkebisköpen och domprosten i Upsala².

Af en jämförelse med andra handlingar framgår, att Tomas' hustru Katarina var dotter till fru Ramfrid i ett föregående gifte med en herre vid namn Ulf, och att de öfriga i brefvet nämnda personerna -- Ragvald Ulfsson, Björn Näfs hustru Kristina och Karl Gregerssons hustru Ramborg - voro barn till fru Ramfrid, de förra i hennes gifte med Ulf och den sistnämnda i hennes gifte med lagman Israel. Flera år efteråt, 1334, intygades, att hertig Erik Magnusson vid ett tillfälle köpt jord i Vikingsäng af fru Katarina, Tomas Jonssons enka - men denna var afliden långt förrän intyget lämnades.

Knappast flera äro de data, man lyckas finna om Johan Tomasson. År 1316 bevittnar han ett testamente för domprosten Andreas i Upsala - en bror till moderns styffader Israel And. Följande år beseglar han ett bref för Ragnild af Närtuna (Upland), 1328 öfverlåter han tillsammans med sin broder Harald Tomasson jord i Valby socken (Upland) till herr Anund Rörriksson, 1329 bortbyta han och brodern till herr Magnus Bengtsson bl. a. jord i Munktorp socken (Västman-

1 Drotsen Bo Jonssons fädernesläkt (Svenska Autografsällskapets Tidskrift I s. 173, II s. 33).

2 Sv. Dipl. II: 1165, 1272. Då intet annat anmärkes, äro alla daterade uppgifter i kap. II hämtade ur Sv. Dipl. för tiden t. o. m. 1355 och ur Svenska Riksarkivets pergamentsbref för tiden 1356-1400. Jfr sid. 88, not 1.

land) och 1330 säljer han jord i Mjärdevid invid Linköping till domkyrkan därstädes¹. Efter den tiden omtalas han ej.

Då han vid ett tillfälle intygar, att han af Bo Nilssons enka och hennes barn uppburit sin hustrus andel i några lösören², visar denna uppgift, sammanställd med hvad man känner om Bo Jonssons moder, att Johan Tomasson var gift med Ingeborg Bosdotter af släkten Natt och Dag, en dotter till Bo Nilsson och hans hustru Cecilia Knutsdotter af Blåsläkten. Efter Johan Tomassons död blef fru Ingeborg omgift med riddaren Johan Dansson, en person som omtalas några gånger i tidens handlingar, men om hvars släktskapsförhållanden ingenting närmare är känt. Måhända är han identisk med en Johan Dansson, som 1348 säges ha fört Båtsläktens vapen³. Redan 1358 är fru Ingeborg för andra gången enka, men hon lefde ännu år 1370, då hon tillsammans med sonen Bo stiftade en kantoria vid Linköpings dom-

61. Johan Tomassons sigill.
Perg. 1330 1/s. RA.

kyrka i anslutning till den prebenda, som hennes morfar, drotsen Knut Jonsson, grundat vid kyrkan.

Uppgifterna om Bo Jonssons far och farfar gifva icke något direkt vittnesbörd om att hans fädernesläkt tillhörde de på sin tid mera framskjutna. Däremot är det uppenbart, att hans härstamning på modernet gjorde honom förbunden med de ledande släkterna. Man tycker sig nästan kunna iakttaga, huru hans släkt, som själf icke hade några stolta anor att pråla med, genom giftermål efter hand förvärfvade en fastare ställning i samhället.

Då Ramfrid Göstafsdotter vid ett tillfälle, år 1302, kallar sig släktinge (consanguinea) till bisköp Brynulf i Skara, den förut omtalade sonen till lagman Algot Brynulfsson, är det icke otänkbart,

1 Brefven 1328 och 1329 anförda hos Peringsköld, *Biographica illustrium virorum* f. 151 (RA), de öfriga i *Sv. Dipl.*

2 Bref 1328 'u, *Peringsköld anf. saml. f. 151.*

3 Bref 1348 och 1358 anförda i *Utters Collectanea* f. 93 och 212 v. Det förstnämnda brefvet är måhända detsamma som finnes tryckt i *Sv. Dipl. VI: 1299*, då Johan Dansson pantförskrifver jord till Dan Niclisson, hvarvid Erengisle Sunesson beseglar. Men i så fall har det båt-vapen som åberopas, kanske ej varit Johan Danssons, utan Erengisle Sunessons.

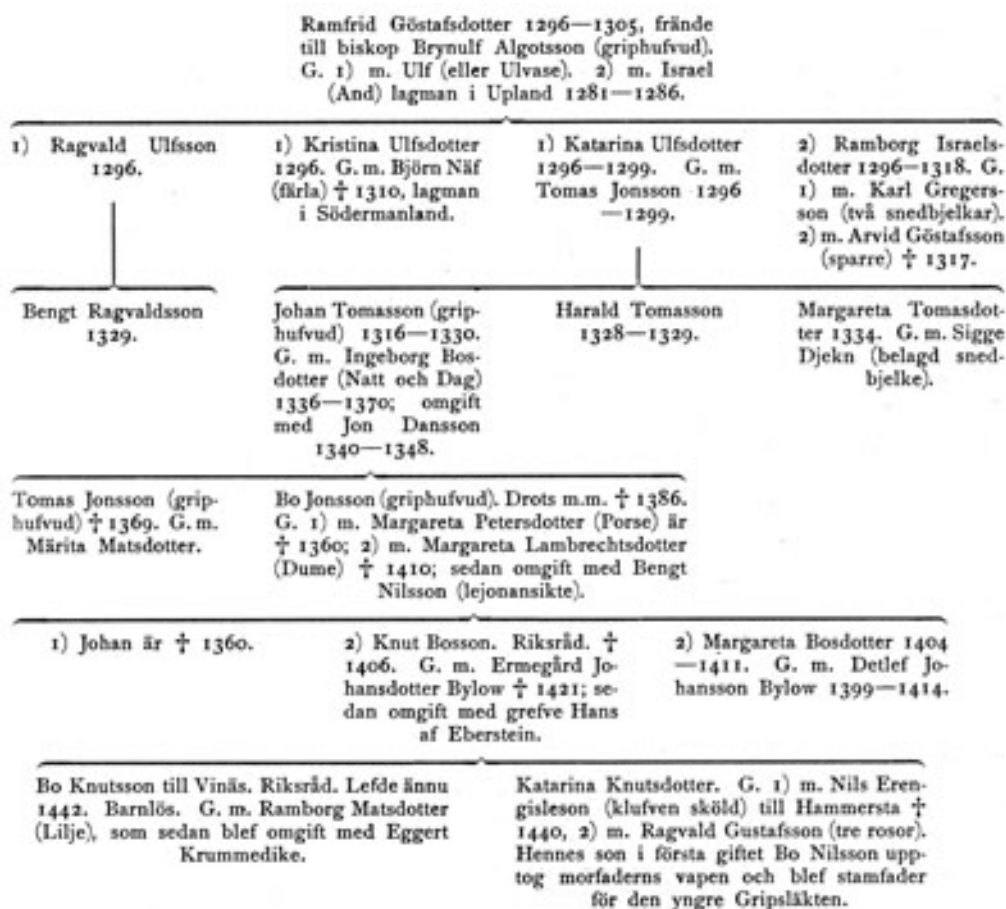
att hon eller hennes förste man Ulf verkligen tillhört Algotssönernas släkt, och att dottersonen Johan Tomasson sedermera från sitt moderne upptagit ett vapen, som varit mera förnämligt än hans eget. Visserligen har K. H. Karlsson¹ uttalat en förmodan, att fru Ramfrid förde ett lejon i sitt vapen, men så oklart som materialet ligger för dessa frågor, kunna svårligen några bestämda slutsatser dragas. Det finnes flera exempel på att modernevapnet upptagits under denna tid, då det också hände, att man tog sitt personliga tillnamn efter modern i stället för fadern. I hvarje fall är det tydligt, att Bo Jonsson genom sin farmoder varit befryndad med den släkt, till hvilken han af genealogerna brukat hänföras.

Säkert är också, att Ramfrid Göstafsdotter hade ett flertal förnämliga fränder, och att rikedom och börd här som i andra fall hörde samman. Om Ramfrids egen förmögenhet vittna de många gåfvo-bref, som från henne ännu äro bevarade, och i dessa talar hon om arf både från fäderne och moderne. Hennes andre man, Israel And, tillhörde en af Uplands mest inflytelserika släkter och var broder till den i vår rättshistoria bekante domprosten Andreas And, som deltog i arbetet för Uplandslagens kodifiering. En kusin till Israel var Birger Persson till Finsta, Sita Birgittas far och länge verksam såsom lagman i Upland, medan Johan Karlsson till Fånö - den mäktige oppositionsmannen mot Magnus Ladulås - var gift med en annan kusin. Israels och Ramfrids dotter Ramborg, som efter Karl Gregerssons död blef gift med Arvid Göstafsson (sparre), var den bekanta fru Ramborg till Vik, som på sin gård byggde det befestade hus, som än idag står som ett af de mest karakteristiska byggnadsminnena från medeltiden. En stor del af den upländska aristokratien var sålunda nära befryndad med Tomas Jonssons hustru.

Genom giftermålet i slakten Natt och Dag vidgade Bo Jonssons fader ytterligare familjens förbindelser. Bo Nilssons släkt hade redan i flera generationer tillhört de ledande i riket. Hans fader Nils Sigridsson, som var Magnus Ladulås' rådsherre, är visserligen den förste af slakten, hvars namn förekommer i bevarade urkunder, men allt tyder på, att slakten redan dessförinnan förvärfvat sig en stark position och att flera af de personer, som vid denna tid förde en delad sköld i sitt vapen, sinsemellan voro befryndade. Bo Nilssons hustru Cecilia var dotter till den mäktige drotsen och Östgötalagmannen Knut Jonsson af Blåslakten, om hvars härstamning från Folkungaätten och de gamla konungafamiljerna redan i annat sammanhang är taladt. Forsåvidt härstamning på modernet också räknades till godo, kunde sålunda Bo Jonsson med allt skäl kalla sig högättad.

1 Genealogiska. anteckningar, Personhistorisk Tidskrift 1906, sid. 30.

Släktsammanhanget framgår för öfvrigt af följande öfversikt.

Den släkt, Bo Jonsson tillhörde, bar, i likhet med de flesta af medeltidens släkter, aldrig något släktnamn, men i historien har den vanligen kallats Grip. Om man anser det nödvändigt att göra en dylik rubricering, bör detta namn vara det lämpligaste. Det stämmer både med den benämning, han gaf åt en af sina borgar, och med det släktnamn, som hans ättlingar sedermera upptogo. Att söka vindicera namnet Griphufvud såsom bättre öfverensstämmande med vapenbilden, är en modern konstruktion, som i sin criticism är lika onödig som ohistorisk.

När Bo Jonsson föddes är ej bekant, liksom man ej heller vet, i hvilken trakt af landet han först såg dagens ljus. Sannolikt är dock, att hans vagga stätt i Östergötland. Flera af hans förfäder hade varit bland Östgötabygdens ledande män, fadern ägde jord därstädes, modern egnade sitt gifmilda intresse åt, Linköpings dom-

kyrka, och själf hade han sedermera sina ekonomiska intressen starkast koncentrerade i detta landskap.

Om hans barndomsförbindelser eller uppfostran är ej heller något att förtälja. Att han hade en broder vid namn Tomas framgår af enstaka uppgifter, men dennes lefnadsbana är föröfrigt tämligen okänd. Han nämnes några gånger under åren 1358-1369 och tyckes ha varit häradshöfding i Bankekind's härad. Sistnämnda år har han tydligen dött, då hans enka Märita Matsdotter utfärdade en skuldförbindelse till sin svåger Bo Jonsson¹. Detta är egentligen allt vad man med säkerhet känner om Bo Jonssons syskonkrets.

Då man beaktar den ställning, han sedermera förvärfvade, och de mångsidiga tankar, som sysselsatte honom, kan man ju gissa på att Bo Jonsson i sin ungdom fick en utbildning utöfver det vanliga måttet - kanske resor i främmande land och någon längre vistelse ute i Tyskland, som just vid denna tid öfvade ett allt starkare inflytande på den svenska kulturen. Både vid hans politiska sträfvan och vid hans egna släktförbindelser lysa onekligen tyska sympatier igenom. Men huru dessa framvuxit, därom finnes ej den ringaste antydning i några källskrifter, utan är man endast hänvisad till lösa antaganden.

I bevarade handlingar förekommer Bo Jonssons namn första gången år 1354, då han beseglar ett bref för Johan Håkansson - en i öfrigt obekant person. Brefvet är utfärdadt i Svartsjö, men berör gårdarna Bråtsäter och Syltvik i Östergötland. Då Svartsjö i Upland var en vanlig uppehållsort för konungen, och då brefvet i öfrigt beseglas af Knut Algotsson och Birger Karlsson - tvenne bekanta herremän - är det möjligt, att Bo Jonsson varit i konungens följe å platsen, och att han anlitats som sigillvittne på grund af sina förbindelser med Östergötland. Redan vid denna tid skulle han således ha stått nära de ledande männen.

Under de följande åren nämnes han blott vid några enstaka tillfällen. Då han omtalas år 1360, är han redan gift och i likhet med sina fäder lierad med en förnämlig familj. Hans hustru hette Margareta Porse och var dotter till Peter Porse af en halländsk släkt, som förde tre sjöblad i vapnet - troligen af samma ursprung som släkten Ribbing. Nära befryndad med Margareta var hertig Knut Porse, som blef gift med Magnus Erikssons moder hertiginnan Ingeborg och som spelade en rätt betydande roll under konung Magnus' förmyndarregering. Margaretas moder tyckes ha tillhört den förut omtalade herresläkt, som förde ett hjorthorn i vapnet. En broder till Margareta, riddaren Peter Porse d. y., var också bosatt i Sverige

1 Bref 1358 i Utters Collectanea f. 212 v. och flera i RA; 1369 4/in omtalas hans enka. (Säfstaholms arkiv), men ännu 1369 7/11 kallar sig en person häradshöfding i Bankekind å. Tomas Jonssons vägnar (RA o. Hildebr. afskr.).

och hade bl. a. egendomar i Småland och Östergötland - ej att förväxla med den samtida Peter Porse Geet, som förde en nedvänd vinge i vapnet.

. Emellertid blef äktenskapet endast af kort varaktighet och fick sin upplösning under förhållanden, som präglades af en dramatisk spänning, samtidigt med att de ställde Bo Jonsson i en mindre tilltalande dager inför samtidens dom. Då hustrun vid vistelse i Kalmar afled i barnsäng, lät Bo Jonsson öppna hennes döda kropp för att, om barnet ännu lefde, komma i besittning af arvet efter henne. Tilltaget lyckades också, då priorn vid Kalmar kloster och en del andra vittnen år 1360 lämnade intyg, att barnet hade varit vid lif, och följande år tilldömde också konung Magnus den vinningslystne mannen »allt hustruns fäderne och möderne såsom honom i arf efter sonen med rätta tillkommande». Den tvist, som i anledning däraf uppstod mellan Bo Jonsson och hustruns fränder, blef först efter några år bilagd, då svågern Peter Porse 1364 förklarade honom »ledig och qvitt för allt hvad dem emellan tvistigt varit» rörande arvet efter Peters moder och syskon samt andra släktingar.

2

POLITIKERN OCH ÄMBETSMANNEN

Det dunkel, som hvilar öfver hela den ifrågavarande perioden med dess fragmentariska källor, gör sig icke minst gällande i fråga om Bo Jonsson, när hans bild framträder ur töcknet och sedermera behärskar företeelserna under en lång tid framåt. Liksom dimman är egnad att förskjuta proportionerna på de bilder, som skymta, så ledes man också lätt till felaktiga slutsatser, då det gäller att bedöma denna tids händelser och gestalter. Hvarje gång man vill gripa ett drag flyr det liksom undan, och en annan sida träder i stället fram med anspråk på att vara den rätta. Allt är liksom en lek i blindo med många obestämda. De intryck man får äro därför snarare tagna på känn än fotade på verklig grund, och personen blir knappast mera än en skuggfigur med sväfvande konturer.

Redan Bo Jonssons första framträdande på den politiska vädjobanan är höljdt i ett svärgenomträngligt dunkel. Bevarade handlingar gifva ej tydligt till känna, hvilken roll han spelade vid det första intrigspelet mot konung Magnus - i de årslånga stämplingar och strider, som resulterade i hertig Eriksutropande till konung och som sedan fortsatte i varierande kombinationer ända till den unge konungens död.

Äfven sedermera, då han ansluter sig till upprorsmännen, är det något oklart öfver hans ställning. Vissa omständigheter tyda på, att hans förhållande till de adliga vederlikarne åtminstone under den första perioden af hans lif präglades af en ömsesidig misstro, och att det framförallt var en enastående personlig kraft, som bar honom fram på hans bana. Genom hela hans lif tycker man sig skönja en kamp på två fronter - mot de likar, hvilkas klassintressen han kom att häfda, och mot konungamakten, som han samtidigt sökte utnyttja för sina syften.

Trots de oklara linjerna är det dock ett drag, som redan vid hans första framträdande uppenbart lyser igenom och som sedan konsekvent återkommer under hela hans lefnad. Det är en utpräglad närighet och en lystnad efter ekonomisk vinning, som gör sig gällande såväl vid hans ingripande i statens angelägenheter som vid hans förbindelser med enskilda. Detta starkt markerade intresse, som också tog sig uttryck i en skarp blick för de ekonomiska frågornas samhälleliga betydelse, var otvifvelaktigt det centrala i hans tankefär - den bakgrund, mot hvilken man måste se hela hans lifsarbete. Om man bortser från det nyssnämnda brefvet af 1354, som tyder på att han åtföljde konung Magnus, är det först 1358, som Bo Jonsson nämnes i något politiskt sammanhang. I december detta år var han nämligen med och beseglade en uppgörelse mellan Magnus och hans son Erik. Af allt att döma stod han därvid på konung Magnus' sida¹.

Detta tyckes också framgå af det man känner om hans uppträdande påföljande år. Enligt ett bref, som af historieskrifvarne hittills icke uppmärksamrats, skall han vid herremötet i Söderköping i november 1359, då den slutliga domen fälldes öfver hertig Bengt Algotsson, ha fått till sig öfverlåtna flera af dennes förbrutna gods². I brefvet kallar konung Magnus honom för sin trogne rådgifvare och framhåller uttryckligen, att godsen lämnades honom för 600 lödige mark, som konungen blifvit honom skyldig »för den gäld han å våre vägnar uti kom, då han Kalmar hus hade och då han vår riksens marsk var».

Det är sålunda tydligt, att Bo Jonsson redan har en verksamhet bakom sig, då han nu rycker fram som arftagare till konungagunst-

1 Förlikningsbrefvet 1358 känt genom Hadorphs edition af Rimkrönikorna, sedermera tryckt hos Rydberg, Sveriges traktater II s. 255.

2 Brefvet 1359 18/11 finnes i original å Thorönsborg och är aftryckt i Louise Stenbocks arbete Herrborum (Sthlm 1912). Det finnes också i två mycket dåliga afskrifter från slutet af 1500-talet i Margareta Grips bok (Trolleholm), fast dessa afskrifter äro, felaktigt daterade 1352. Konungens dagtingan med riksrådet och förvisningsdekretet mot hertig Bengt är tryckt hos Hadorph, Rimkrönikorna II s. 32.

lingen, fast de opersonliga uttrycken i brefvet icke gifva full klarhet i sammanhanget. Kanske har han ledt Magnus' krigsoperationer mot sonen, som hade en egen marsk; kanske har han blifvit kallad till marsk först efter Eriks död på sommaren 1359, då Magnus åter kunde häfda sin ställning såsom »rikets» herre.

Kalmar innehades åtminstone vid denna tid af Magnus, som dit sammankallat en riksdag till oktober 1359 - det i vår representationshistoria märkliga företag, då ombud för köpstäder och allmoge för första gången kallades till samtal med konungen. Måhända var det för några anstalter i samband med mötets planerande som konungen åsamkat sig de kostnader, för hvilka Bo Jonssons hjälp anlätts, och uteslutet är ej heller, att det var Bo Jonsson, som ledde Magnus till detta initiativ. Med sitt intresse för köpenskap och för det utländska kulturinflytande, som i städerna gjorde sig märkbart,

62. Bo Jonssons sigill.
Perg. 1369 24/6 o. 1386 25/5. RA.

har han mycket väl kunnat drifva fram ett hugskott, som han dock under sin senare maktperiod ej fann lämpligt fullfölja. Kalmar uppehöll såsom exporthamn för järn från de småländska bygderna lifliga förbindelser med Tyskland och hade nog ett inflytelserikt borgerskap. Om man sammanställer detta med Bo Jonssons senare intresse för indragandet af en tysk konung, ligger den gissningen nära till hands, att Bo Jonsson förmått Magnus att i stadens borgerskap söka stöd i striden mot herremännen. Dessa hade ju begärt ett herremöte, och då konungen utvidgade ramen för detta, valde han Kalmar stad för att, som han själf anför, känna sig fri och säker. Medan Bo Jonsson innehade Kalmar hus har troligen den ofvannämnda händelse inträffat, som sedermera föranledde process om arvet efter sonen. Visserligen har den på grund af íntyget brukat hänföras till år 1360, men det är ingenting som hindrar, att vittnena gjort sina inlägg först något år efter tilldragelsen. Då Bo Jonsson vid sitt första framträdande såväl i det ena som det andra fallet ställes i samband med ekonomiska transaktioner, tycker man sig också

1 Kallelsebref 1359 29/8 (RA perg.).

förstå innebörden af det inflytande, han hade på den penningbehövande konungen.

Om riksdagen i Kalmar känner man ingenting mera än kallelsen, och har det därför ansetts ovisst, om den någonsin kommit till stånd. Måhända kan dock det anförda tyda på att åtminstone förberedande anordningar vidtagits på den utsedda platsen, fast sedermera herremännens intriger förtagit effekten af hela arrangemanget. Huru än därmed må förhålla sig, säkert är, att tvistepunkterna mellan konung Magnus och stormännen ej blefvo afgjorda i Kalmar, utan uppskötos till det nyssnämnda herremötet i Söderköping, som hölls vid Martini tid 1359. Den 18 november utfärdade konungen det slutliga förvisningsdekretet för hertig Bengt, och samma dag gaf han också Bo Jonsson det ofvan omtalade förläningsbrevet, som kanske innebar en kompromiss mellan de stridiga intressena.

Sedermera försvinner Bo Jonssons namn ånyo ur de torftiga dokumenten och är så godt som alldeles borta från händelserna under det olycksår, då Valdemar Atterdag sätter sig i besittning af Skåne och förbereder eröfringen af Gotland. I början på 1361 tyckes Bo Jonsson ännu ha stått i godt förhållande till konung Magnus, eftersom denne kunde tilldöma honom det arf, som han sedermera först genom en särskild uppgörelse med motparten fick behålla, nämligen det ofta omordade arfvet efter den dödfödde sonen.

På hösten samma år skall Bo Jonsson ha deltagit i en svensk beskickning, som i Greifswald dref underhandlingar med hansestäderna och några tyska furstar och därvid gaf utfästelser utöfver den fullmakt, som konung Magnus utfärdat. De öfverenskommelser, som å Magnus' och Håkans vägnar därvid träffades med hansestäderna i början på september 1361, äro beseglade af Bo Jonsson och dessutom af Nils Turesson, Karl Ulfsson, Birger Ulfsson m. fl. af spetsarna bland herremännen, som redan i de tidigare striderna tagit parti mot konung Magnus¹.

I början på följande år nämnes Bo Jonsson bland rikets råd i den handling af den 15 februari 1362, genom hvilken konung Håkan med sin faders och riksrådets samtycke utfärdade bestämmelser om den finländske lagmannens deltagande i kungaval, och ännu på våren samma år förekommer han i bref som sigillvittne eller borgensman för de båda konungarna².

Under år 1362 har antagligen en brytning med konungen ägt rum, ty säkert är, att Bo Jonsson efter den tiden trädte i förgrunden vid stämplingarna mot konung Magnus. Att försöka några gissningar öfver sammanhanget är tämligen lönlöst, då öfvergången kan ha förestafvats af tillfälliga händelser och rent personliga förhållanden

1 Se not 4, sid. 120. 2 Bref i RA samt 1362 1/5 hos Rydberg II.

likaväl som af djupare liggande orsaker. Af hvad man känner om Bo Jonsson kan man ju ledas till en förmodan, att några ekonomiska missräkningar spelat in och medverkat till en förskjutning i sympatierna. Så sväfvande som hela ställningen var, behöfdes det säkerligen ej någon kraftansträngning för att balansera öfver från den ena sidan till den andra.

Måhända har en misstämning kommit till utbrott vid ett möte i Söderköping på hösten 1362, då den öfverskridna fullmakten under beskickningen föregående år kan ha uppmärksammats¹. Säkert är, att Bo Jonsson nämnes i en Visbykrönika bland de herrar, som i början af år 1363 vistades i Visby, dit de skulle komma såsom landsförvista af konungen. I denna skara hade han sällskap med konungens gamle antagonist Nils Turesson, biskop Nils i Linköping och herrarna till Tofta och Ulfåsa - d. v. s. ungefär samma herrar som deltagit i beskickningen till Greifswald².

Då de landsflyktige på våren 1363 drogo från Gotland öfver till Tyskland för att erbjuda den svenska kronan åt en utländsk furste, var Bo Jonsson alldeles tydligt en ledande kraft vid företaget. Redan förut hade man vänt sig till grefve Henrik af Holstein - Valdemar Atterdags stridslystne motståndare - men vid detta tillfälle nämnes icke Bo Jonsson som medspelare. Då grefven emellertid ej känt sig manad, kombinerade man sina intressen med det mecklenburgska furstehusets sträfvan efter inflytande på den nordiska politiken. Hertig Albrekt den äldre af Mecklenburg, som var gift med Magnus Erikssons syster, hade gjort betydande insatser för höjande af sin familjs och sitt lands ställning och hade särskildt inriktat sig på att häfda de tyska intressena gentemot Valdemar Atterdags kraftpolitik. På ett skickligt sätt hade han också förstått använda sig af konjunkturen under stridigheterna mellan den danske och den svenske konungen, då han lyckats få förmåner af sin svåger samtidigt med att han intrigerade mot honom. Han såg därför säkerligen gåma de nya utsikter, som öppnade sig, då den svenska kronan kunde förvärfvas af hans son, prins Albrekt, medan de svenska herrarna kunde använda sig af prinsens frändskap med det svenska konungahuset för att motivera sitt val³.

Underhandlingar och uppgörelser i största hemlighet följde nu, och i september 1363 kunde Bo Jonsson jämte de mecklenburgska hertigarnas ombud, Volrad Lützwow och Herman Storm, gifva herr Nils Turesson den i annat sammanhang nämnda förbindelsen, att

1 Hans Hildebrand (Sveriges Historia II) gör denna gissning, för hvars riktighet dock intet bevis åberopas. Vid konungarnas pantförskrifning af Öland till Hansestäderna, 1362 28/9 förekommer Bo Jonsson ej bland vittnena (Rydberg II s. 323).

2 Visbyminoriternas krönika, Script. rer. Suec. I. 1, s. 40.

3 Jfr W. Strecker, Die äussere Politik Albrechts II von Mecklenburg (Schwerin 1913).

alla de bref, herr Nils mottagit af Magnus och Håkan angående Viborg och andra län, skulle af hertigarna stadfästas, »så snart de med Guds hjälp kommit till åstundad ställning i Sveriges rike»¹. Att Bo Jonsson här uppträdde som garant för hertigarna tyder på att han till dem stått i ett närmare förhållande än de öfriga svenskarna. Otänkbart är icke att han, i anslutning till äldre förbindelser och sympatier, förmedlat hertig Albrekts sträfvanden och tagit initiativet till orienteringen åt Mecklenburg.

Tydligt är att Bo Jonsson också var en drivande kraft vid de mecklenburgska hertigarnas eröfringståg mot Sverige, då de i november 1363 lämnade sitt land och först besökte Kalmar, hvars tyska borgare säkerligen voro för Bo Jonsson gamla bekanta, och därefter fortsatte till Stockholm, där de med öppna armar mottogos af det tyska borgerskapet. I februari 1364 följde så den högtidliga akten å Mora äng, då Albrekt mottog hyllning som Sveriges konung. Sedan han själf, uppställd på konungastenen, slagits till riddare af grefve Henrik, som medföljt från Tyskland, skall han ha utdelat riddarslag åt mer än hundra personer².

Det har ansetts märkvärdigt, att Bo Jonsson - trots det att han så energiskt verkat för Albrekts konungaval - ej vid detta tillfälle bevärdigades med den riddartitel, som så många af hans likar erhöilo. Att med det alltigenom opersonliga källmaterial, som står till buds, döma i denna sak, är synnerligen vanskligt. Om man ser hans framträdande på sätt här ofvan antydts, kan man dock mycket väl tänka sig, att antingen herremännens intriger spelade in för att hindra upphöjelsen af en misstänkt nykomling, som först på sistone anslutit sig till upprorsrörelsen, eller att rentaf Bo Jonsson själf af någon anledning vägrade mottaga utmärkelsen. Då han ej heller sedermera, trots sin enastående maktställning, fick sitt stånds sedvanliga titel, kan åtminstone då hans själfkänsla ha tagit ut sin rätt genom en markerad likgiltighet för den kungliga nåden. I stället för den förnämliga titeln, vare sig den nu förvägrades honom eller han undanbad sig den, fick emellertid Bo Jonsson hvad som säkerligen passade honom bättre - nämligen makten. Med Albrekts tillträde till regeringen inleddes en period i vår historia, som med allt skäl karakteriserats såsom herremännens rege-
mente. Det var herremännens intressen, som kallat Albrekt in i

¹ Se not. 5 sid. 120. °

² Berättelsen om Albrekts färd genom Sverige synes mest vederhäftigt återgifven af några tyska krönikörer (*Script rer. suec. III: I*). Jfr Styffe, *Bidrag, Hans Hildebrand. Sveriges Historia II, och Munch, Det norske Folks Historie, 2:a Hovedafd. I* (1861), där på goda grunder hyllningen vid Mora stenar dateras 15 febr., medan äldre författare an gifvit 18 febr.

landet, och det var deras intressen, som sedermera hindrade honom att komma i utöfning af sin makt.

Att fullt döma om de motiv, som ledde dem vid den ena eller andra åtgärden är visserligen svårt. Tydligt är, att händelserna i grannländerna återverkade redan vid själfva erbjudandet åt Albrekt.

Efter konung Håkans förmälning med Margareta på våren 1363 och hennes broders snart därefter inträffade död, hade man all anledning frukta eniförening mellan alla de nordiska länderna under Folkungarnas spira, något som gifvetvis måste vara egnadt att försvaga herremännens inflytande. Ensamt utslagsgifvande kan dock ej en sådan tanke ha varit, utan varierade nog känslorna och motiven, så sönderslitet som hela statsmaskineriet var. Äfven idet följande, då oppositionen vände sig mot den nye konungen, var naturligtvis orsakskedjan komplicerad, i det att Albrekts oförmåga att fatta sin uppgift i det främmande landet nog i lika hög grad som herremännens inrotade själfrådighet var egnadt att inveckla situationen.

Af de komplikationer, som uppstodo under den sålunda ånyo uppdykande striden mellan herremakt och konungamakt, förmådde Bo Jonsson använda sig på ett så skickligt sätt, att han blef den mäktigaste mannen i landet. Såsom förhållandena utvecklades, drog han för sina egna syften nytta af konungagunsten, men å andra sidan gjorde han sig också till ledare för det aristokratiska parti, hvilket tillbakaträngde konungamakten i en utsträckning, som är nästan utan motstycke i vår historia.

Hela den kamp, under hvilken han tillskansade sig makten, var gifvetvis rik på skiftningar, inspirerad som den var af stridiga viljor, hvilkas styrka nog mången gång var större än tillskyndarne tänkt sig. Tydligt är, att den i fortsättningen likaväl som i början stod under inflytande af de utrikespolitiska strömningarna och de växlande facerna i de nordiska ländernas förbindelser sinsemellan och med de mäktiga hanseaterna, och att den samtidigt fick sina drag från de sociala och ekonomiska rörelser inom landet, som känneteckna denna tid. Med det ofullständiga källmaterial, som står till buds, är det emellertid omöjligt att klarlägga detaljerna i utvecklingen. Vi kunna endast skönja de stora dragen och öfverskåda resultatet utan att i enskilda fall kunna bedöma. förutsättningar och nyanser.

Ett bärande moment i hela denna strid var otvifvelaktigt det starka inflytandet från Tyskland, vare sig detta för de medspelande hade en lockande eller skrämmande innebörd. Det var detta, som först gaf karaktär åt anloppet mot konung Magnus, och som sedermera i ny kombination gick igen i tvisterna mellan Albrekt och herremännen. Striden var i viss mån ett tyskt eröfringståg mot Sverige, som - om det också icke afsåg landets införlifvande med

tyskt område _ likväl medförde ett upptagande af tyska seder och en utpräglad påverkan af den tyska kulturen. För visso var det förhållandena i Tyskland, som tjänade som förebilder, då vid denna tid förläningsväsendet i vårt land tog ett hastigt uppsving och nya slott och borgar byggdes i dittills oanad utsträckning. Hertig Albrekt försökte helt enkelt använda Sverige som operationsbas för sin politik. Han var ju också, särskildt under de första åren, den faktiske regenten, och viktiga handlingar utfärdades i både hans och sonens namn. För att täcka sina kostnader för eröfringståget fick han mottaga stora sträckor af landet såsom pantelän, samtidigt med att han fick landets förnämsta fästen i sina händer, såsom Kalmar, Borgholm, Nyköping och Örebro. Flera af de sedermera ryktbara slotten byggdes sannolikt af honom, såsom Stäkeholm och Köpingshus, medan annorstädes borgar reste sig under hans medhjälparens händer. Till fogdar på slotten insattes mecklenburgska herremän, och en mängd tyska familjer flyttade in och knöto förbindelser med de gamla svenska släkterna. Mot bakgrunden af det tyska inflytandet måste man ovillkorligen se tidens hela historia - något som också krönikörerna alldeles riktigt uppfattat, då de skarpt markerat verkningarna af den tyska inflyttningen.

Uppenbarligen ställde sig Bo Jonsson och herremännen sympatiska mot dessa sträfvanden så länge det gällde att bekämpa konung Magnus och hans parti, som framförallt sökte sitt stöd i Norge, där konung Håkan behöll sin krona. Ännu låg det i herremännens intresse att på det skarpaste markera sin fiendskap mot den förre konungen, och i samverkan med dem fördes därför kampen från Albrekts sida, om också ömsesidig misstro och månhet om eget bästa kunde föranleda tillfälliga slitningar. Bo Jonsson användes därvid i stor utsträckning såsom Albrekts fullmäktige vid underhandlingar och vid förvaltningsarbete i samband med kriget. Under dessa år fick han också fullmakt att vara konungens väldige ämbetsman.

Bo Jonsson har nog också utan starkare opposition låtit konungen gifva sina tyskar insteg under stridens första år, och att döma af de släktförbindelser, han inledde, då han gifte sig med en inflyttad tyska, har han också personligen stått nära ansluten till främlingsströmmen. Säkerligen var det också med hans goda minne, som den gamle hertig Albrekt fick flera af de starkaste fästena i sina händer och uppbyggde nya borgar till stärkande af sin makt.

Ju kraftigare fart den tyska invasionen tog, desto mera visade den emellertid sina betänkliga sidor. Hos folket väcktes stark missstämning, och äfven herremännen kände sig tveksamma. Många af dem höllo troget fast vid Magnus och Håkan - däribland Magnus' forna vedersakare Erengisle Sunesson _ och äfven de öfriga ställde sig icke obetingadt på Albrekts sida. Vare sig de verkligen började

frukta det tyska inflytandet eller de använde sig af det växande missnöjet för att stärka sin egen makt, säkert är, att själfva slutuppgörelsen i striden mot konung Magnus kombinerades med en kraftanspanning mellan Albrekt och herremännen. Då oroligheter hotade att sätta Albrekts krona i fara, nödgades konungen, såsom betalning för herremännens medverkan i den sista kampen mot morbrodern, väsentligen uppgifva sin själfständighet. Kort före fredsslutet 1371, då Magnus definitivt afsade sig sina anspråk på Sveriges krona, fick konung Albrekt skriftligen förbinda sig att till rådet öfverlämna alla rikets hus och län och att endast använda svenska fogdar på slotten. Utan tvifvel var detta ett första bakslag för tyskama, och säkerligen möjliggjordes det därigenom att hertig Albrekt vid denna tid var alltför upptagen af kampen mot Valdemar Atterdag för att kunna erbjuda sonen något stöd mot herremännens anspråk¹.

Under åren närmast efter fredsuppgörelsen tyckas förhållandena inom landet ha stadgat sig i en riktning, som tillfredsställt de skiftande intressena. Konung Magnus' forne anhängare, Erengisle Sunesson och Ulf Jonsson m. fl., togo nu plats i rådet, och en ömsesidig sträfvan att utjämna svårigheterna gjorde sig gällande. Dessa år äro också onekligen de lugnaste af Albrekts regering. Den gamle hertigen var fortfarande strängt upptagen af intrigspelet mot konung Valdemar, hvars koncentrerade makt han lyckades allvarligt hota, fast den danske konungens sluga diplomati ryckte segerns frukter ur hans händer.

Emellertid varade friden inom landet ej så länge. Konungen, som naturligtvis hade en rent mänsklig benägenhet att komma i åtnjutande af den makt, han ägde till namnet, sökte begagna lägliga tillfällen att ingripa på de håll, där han trodde sig vinna något, samtidigt med att han fortfarande sökte stöd hos sina landsmän. Då han behöfde penningar företog han sig sålunda att pålägga gärder på Bo Jonssons pantelän och hans tjänares gods². Detta, som stridde mot häfdvunnen uppfattning, var tydligen för mycket för den myndige mannen. Herremärmen kunde ej heller vara tillfredsställda med att Albrekt till sina tyskar fortfarande öfverlämnade den ena förtroendeposten efter den andra, liksom de nog också började känna sig besvärade af den intima förbrödringen med utlänningarna. »Så lät konung Albrekt» - berättar krönikören - »de

*1 Under krigsåren afslötos mellan de stridande flera stillestånd och fördrag, däribland det bekanta Aleholmsfördraget 1366 (Styffe, Bidrag I n:o 31). Sedan stillestånd afhandlats i Edsvik 15/4 1371, slöts den definitiva freden utanför Stockholm 14/β s. å. (Rydberg II s. 424 o. 428). Albrekts förbindelse till Bo Jonsson och rådet är daterad 9/8 (Hadorph, Rimkrönikorna II s. 34).
2 Åberopas i det lejdebref för Bo Jonsson, som Albrekt utfärdade 1374, då Bo Jonsson vistades i Finland (Styffe, Bidrag I n:r 55).*

tyske få alla bästa giftermålen och ändå att en part af dem var född af en ganska ringa släkt, dock kallade han dem sina skyldemän, på det de dess bättre skulle komma till giftermål¹. Det ena med det andra väckte jäsning i sinnena, och redan efter några år ser man, huru tvistigheterna åter blossa upp.

Då Bo Jonsson på hösten 1374 vistades i Finland, som han efterhand fått i förläning, rådde ett spändt förhållande mellan honom och konungen. Den förslagne hertig Albrekt måste nu resa upp till Sverige för att ställa allt till rätta, och följande år ingicks förlikning under hertigens förmedling. Efter tyskt mönster antogs på våren 1375 en allmän landsfred att gälla under tre år, hvarvid hertigen, konungen och stormännen förbundo sig att icke inkräkta på hvarandras rättigheter. Om också förlikningen gjordes i kompromissens tecken, så var det i själfva verket herremännen som afgingo med segern. Frälsets privilegier stadfästes, och Bo Jonsson upptog titeln drots ungefär samtidigt med att han fick löfte om att inlösa flera af de förläningar, som hertig Albrekt innehade. Då denne nu började frånsäga sig de slott han uppbyggt eller innehafvt, låg däri ett uppenbart vittnesbörd om ett ytterligare bakslag för den tyska besittningsrätten².

Förlikningen var emellertid endast en tillfällig rast, och landsfredens tillkomst var i och för sig ett vittnesbörd om den oro som låg i luften. Från denna tid tycker man sig snarast kunna skönja ett allt skarpare tillspetsande af rivaliteten mellan konungen och hans drots, då denne med ständigt stegrad styrka träder i opposition både mot konungen personligen och mot grunderna för hans makt. Sådantillvida utgör 1375 års uppgörelse en märkespunkt i Bo Jonssons historia, att han efter den tiden med allt större konsekvens utnyttjar sina maktmedel, då han sätter mångsidiga krafter i rörelse för att stärka sin egen ställning på konungens bekostnad. Samtidigt med att han planmässigt utökar sina förläningar, uppdrifver han också sina egendomsaffärer till en rent häpnadsväckande omfattning.

I det nya stadiet af striden tyckes det nationella momentet för Bo Jonsson ha fått en helt ny innebörd, då han nu drifvits att bekämpa det folkelement, hos hvilket han sökt stöd vid aflägsnandet af konung Magnus. Visserligen äro källornas vittnesbörd för bedömande af dessa frågor synnerligen oklara, men flera omständigheter tyda dock på en bestämd svängning i Bo Jonssons politik. Om också uppfattningen ej var så fixerad, att sträfvandet utan skiftningar gick mot målet, så synes dock striden under de följande åren i långt större utsträckning än man i allmänhet föreställer sig ha varit riktad mot det

¹ *Olaus Petris Svenska krönika. (Script. rer. suec. II.)*

² *Konung Albrekts kungörelse om landsfred 1375 24/5, tr. Hadorph, Bjärköarätten s. 27. Konungens -bekräftelse på frälsets privilegier 1375 17/7 tr. Hadorph, Rimkrönikorna II s. 40. Om drotsfullmakten och förläningarna se nedan sid. 162 o. 163.*

tyska inflytande, som Albrekt representerade. I flera af Bo Jonssons åtgärder förmärkes denna bestämda tendens. Då han exempelvis år 1381 stiftar ett ärkedjeknedöme i Strengnäs, framhåller han med skärpa, att endast infödda män skola i framtiden ihågkommas till befattningen, liksom biskop och kapitel skola få med utnämningen att skaffa endast under den uttryckliga förutsättningen att de äro svenskfödda¹. I en likartad donation elfva år tidigare saknas däremot hvarje dylik reservation. På ett eklatant sätt framträder också denna uppfattning i hans ryktbara testamente, såsom senare skall visas². Man tycker sig också kunna ana - ty någon visshet gifva källorna ej heller härutinnan - att vändningen för Bo Jonsson tillika inneburit en mera markerad anslutning till ståndsbröderna och ett erkännande från deras sida af hans ledareställning. Samtidigt med att han genom sina vidsträckta förläningar drifver en rent separatistisk politik, tillgodoser han också sina ståndsbröders intressen, då han söker fixera formerna för ett aristokratiskt välde med konsekvent tillbakaträngande af konungamakten.

Under dessa år kan man sålunda iakttaga, huru Albrekts ställning inom landet alltmera försvagas och huru konungamakten också till det yttre upplöses, medan Bo Jonsson och herremännen blifva de verkligt styrande. Redan 1378, då tiden för landsfreden utlöpte, fick konungen förbinda sig att upprätthålla rätt, frälse och sedvänja i landet samt att aldrig betunga kyrkan och frälsemännen med skattebördor³. År 1380 utfärdades en ytterligare förklaring rörande såväl kyrkans som ridderskapets privilegier⁴. Och slutligen fick han år 1383 ånyo förklara, att han ur hjärta och tankar bortkastat allt misstycke, missämja och misstroende mot Bo Jonsson och rikets män, samtidigt med att han afgaf en uttrycklig försäkran, att för framtiden alltid rätta sig efter rådets råd. Den sistnämnda uppgörelsen träffades å Bo Jonssons slott Gripsholm, dit konungen inbjudits af den mäktige drotsen. Knappast något illustrerar bättre situationen, än att konungen nödgades å sin undersåtes befastade gård afgifva dessa förödmjukande förbindelser⁵.

1 Stiftelseurkunden 1381 16/5 finnes i defekt ex. å papper i RA. Afskrifter i Örnghjelm's Collectanea V s. 400 (RA) och i Margareta Grips bok (Trolleholm).

2 Paul Girgensohn (Die Skandinavische Politik der Hansa 1375-1395, Upsala 1898) liksom äfven en del tyska författare, söker göra gällande, att de svenska herrarna alltid stodo i vänskapligt förhållande till tyskarna, och att det framför allt var bönderna, som uppretades mot det främmande elementet. I denna uppfattning ligger säkerligen dock en alltför stark generalisering. Tiden medförde en förändring i det goda förhållandet, och denna förändring tyckes ha inträdt just i senare delen af 1370-talet. Jfr i öfrigt nedan sid. 216.

3 Bref 1378 14/11, tr. Hadorph, Rimkrönikorna II s. 37.

4 Telgestadga 1380 18/1 tr. Hadorph, Bjärköarätten, s. 30.

5 Konungens öppna bref om förlikning med herremännen dat. Gripsholm 1383 11/9, afskrift i Linköpings papperscodex (RA), tr. Hadorph, Rimkrönikorna II s. 39.- Aug.

Att Albrekt i denna kamp kom att draga det kortaste strået sammanhängde i sin mån också med de utrikespolitiska händelserna. Samma år som brytningen tillspetsades och Bo Jonsson började inrikta sig på en antitysk politik, inträffade konung Valdemars död, i det att denne afled på hösten 1375. De komplikationer, som däri-genom framkallades, återverkade för visso i flera hänseenden på den svenska politiken. Så t. ex. öppnades för hertig Albrekt utsikten att vinna äfven Danmarks krona åt den mecklenburgska familjen, i det att Valdemars dotter var gift med hertig Albrekts äldste son Henrik. Då hertigen under de följande åren riktade sin stråfvän mot detta mål, hade han svårt att vidmakthålla sitt inflytande i Sverige. På samma gång som dessa händelser ställde konung Albrekt ensam i kampen mot herremännen, voro de för Bo Jonsson ett memento för det som komma skulle, om mecklenburgska furstehuset slog under sig äfven Danmarks konungatron.

Vill man redan i Albrekts indragande i landet se ett utslag af herremännens fruktan för en förening af de nordiska länderna under en gemensam konungaätt, så bör man också kunna se de följande händelserna i ett likartadt sammanhang. Så länge hertig Albrekt och Valdemar Atterdag fortsatte kampen, var det fred i Sverige, men när under en förändrad situation mecklenburgarna hotade att utsträcka sitt Vælde också öfver Danmark, blef faran för en maktkoncentration åter aktuell - så mycket mera ödesdiger som den sammankopplades med en öfversvämmning af ett utländskt folkelement. Att också folkstämningarna inom landet påverkade herremännen är uppenbart, såsom i ett annat sammanhang skall närmare beröras.

Faran för en utvidgning af det tyska väldet var särskildt öfverhängande så länge gamle hertig Albrekt lefde. Då han afled 1379, försvagades mecklenburgarnas möjlighet att vinna Danmarks krona, men å andra sidan miste också konung Albrekt nu för alltid det personliga stöd, som hjälpt honom att klara upp en mängd svårigheter.

De förskjutningar i maktfördelningen mellan Albrekt och stormännen, som sålunda försiggingo, inneburo visserligen ej att rivaliteteten tillspetsades till öppen missämja. Den rådande stämningen fick göra sig gällande från fall till fall, och ha några öfverenskomelser träffats mellan oppositionsmännen, ha dessa såsom hemliga undgått eftervärldens bedömande. I den mån de båda parternas intressen lågo på samma plan, samverkade konungen helt naturligt med sina maktlystna rådgifvare, och liksom förut sökte enhvar att

Hahr (De kungl. svenska lustslotten, Gripsholm, 1899) förklarar kategoriskt, att uppgiften om denna uppgörelses afslutande på Gripsholm är »obestyrkt och föga trovärdig». Något skäl, hvarför en i samtida brefafskrifter förekommande uppgift skall anses »obestyrkt» framlägger författaren dock ej. Albrekt har föröfrigt samma år, troligen samma dag, å Gripsholm gifvit ett förläningsbref åt Bo Jonsson (Margareta Grips bok, Trolleholm).

Dessiné et gravé par Gustaf

63. Gripsholms slott på 1700-talet.
Teckning och grawyr af Gustaf III. Kungl. Bibl.

utnyttja också sin medtäflares krafter till egen vinning. Sålunda häfdade de gemensamt Sveriges intressen gentemot grannländerna, och särskildt efter hertigens död, då faran för mecklenburgarnas utsikter till Danmarks krona neutraliserats, hade herremännen ingen anledning att vägra sin medverkan vid grannarnas bekämpande, synnerligast som de själfva kunde skaffa sig förmåner därigenom. Redan 1379 och 1380 var det oroligt på gränsen mot Norge och Danmark, då fienden ryckte ända upp mot Skara, Jönköping och Örebro, och först på våren 1381 afvecklades misshälligheterna genom en fredsuppgörelse under Bo Jonssons ledning. På våren 1384 var det Albrekt, som grep till vapen mot Danmark, och därvid fick han stöd ej blott af de svenska herrarna, utan också af den skånska adeln. Bo Jonsson spelade också i denna strid en framskjuten roll, och kanske var hans styrka en förutsättning för de segrar konungen lyckades vinna, då han bl. a. bemäktigade sig Laholms slott. Säkerligen var det också med Bo Jonssons goda minne som konungen följande år sökte Hansans hjälp i tvistigheterna med Margareta¹. Denna samverkan får å andra sidan ej betraktas som vittnesbörd om någon afgjord vändning i täflingskampen eller som bevis på att Bo Jonsson funnit sig tillrätta med det tyska inflytandet. Hans testamente, som är genomsyradt af misstro mot Albrekt och hans landsmän, nedskrefs samtidigt med att drotsen gick till Danmark i ledning med konungen, och den egna vinningen glömde han icke, då han erbjöd sina tjänster. Så som intressena utformats, gällde det för båda parterna att smidigt använda sig också af de chanser, som en samverkan kunde erbjuda, under oafåtligt aktgifvande på hvar- andras rörelseroch på de moment, som kunde gifva utslag i ena eller andra riktningen.

De yttre medel, Bo Jonsson använde för att tillvälla sig makten, voro af skiftande art. Någon formell dokumentering på sin undantagsställning fick han egentligen aldrig, utan var det på alltigenom reella grunder som han fotade sin makt. Därför gällde det också för honom att på skilda områden tränga sig fram. Genom att förvärfva viktiga ämbeten fick han möjlighet att direkt ingripa i rättskipning och förvaltning; genom förläningar kunde han disponera militära och finansiella maktresurser, och genom samlande af enskild rikedom kunde han slutligen i olika riktningar utöfva ett vidsträckt inflytande öfver både konungen och hans undersåtar. I sällsynt

I Styffe har om dessa strider samlat en del uppgifter, och hans slutsatser förefalla i allt väsentligt acceptabla (Bidrag I). Konung Albrekts stilleståndsfördrag med Skånes inbyggare 1381 31/3 är besegladt af Bo Jonsson (Rydberg, II s. 451). Jfr Dipl. Norv. II: 359 och Script. rer. suec. I: 1 s. 45 och III: 1 s. 126 samt Rydberg, II s. 456 om stilleståndet 1384.

hög grad förmådde Bo Jonsson också utnyttja alla dessa möjligheter, och af allt att döma förfor han därvid med en utpräglad planmässighet så att förvärfvet af en förmån också skapade betingelser för en annan. Emellertid var hela detta mångsidiga förvärfsarbete utsträckt öfver en lång tidrymd, och först småningom kom han i besittning af det inflytande han eftersträfvade. Utan hård kamp gick det visserligen ej, och vid sidan om viljestyrkan kräfdes också en anpassningsförmåga, som kunde smidigt använda sig af konjunkturena. Särskildt då det gällde förvärf af tjänster och förlänningar, hade han vid ena tillfället att bygga på konungamakten, medan vid ett annat tillfälle herremännens medverkan var en förutsättning. Synbarligen voro hans likar ej alltid angelägna om att prerogativen lämnades just åt honom. Om man gissar, att det var herremännens intriger, som förmenade honom riddartiteln, så kan man också förmoda, att dessa ej voro angelägna om att rikets högsta ämbeten lämnades åt honom. Äfven sedermera, då han har drotsämbetet sig anförtrodd, ställes hans namn i rådsbrefven oftast efter de högförnåma - Karl Ulfsson, Birger Ulfsson och deras likar.

I förstone var det endast såsom ledamot af rådet, som Bo Jonsson hade möjlighet att göra sitt inflytande gällande - och kanske hade han trängt sig fram till denna ställning trots ståndsbrödernas missstro. Snart togos dock hans krafter i anspråk för domareämbeten och förvaltningssysslor af hvarjehanda slag. Redan 1366 är han sålunda lagman i Östergötland, och samma år har han i uppdrag att å konung Albrekts vägnar underhandla med Magnus och Håkan. År 1367 innehar han häradshöfdingebeställning i Dalarne. Samma år befullmäktigas han jämte biskop Nils och herr Bengt Filipsson (ulf) att vara uppbördsman i Linköpings stift för den extraordinarie gärd, som utskrifvits till rikets försvar mot dess forna konungar¹. Vid denna tid är han också höfvitsman på Stockholms slott, och i sådan egenskap fungerar han sedermera ända till dess han efter fredsslutet 1371 lämnar befälet i konungens egna händer. Äfven vid själfva krigföringen har han viktiga funktioner, då han såsom Albrekts »capitaneus» deltar vid försvaret af borgar och gränstrakter. I Finland synes han särskildt under krigets sista år ha haft befäl och därvid äfven stått i förbindelse med de mäktiga städerna söder om Finska viken².

Ännu medan kriget mot konung Magnus pågick, fick Bo Jonsson åt sig anförtrodd en särskild förtroendesyssla, då han 1369 utnämndes till konungens »väldoghan ämbetsman» - officialis noster generalis. Enligt den fullmakt, som utfärdades, skulle han ha att »stånda för

1 Bref 1366 6/7 (UB.), 1366 " /9 (Bring, Handlingar III s. 127), 1367 21/3 (RA), 1367 4/6 (RA).

2 Källorna för dessa uppgifter anföras i följande afdelning.

vår gård och vår kost och råda öfver alla våra fogdar och våra ämbetsmän, som dagligen äro i vår gård», och skulle han därvid äfven kunna döma de brottslige till livvets förlust enligt gårdsrätten. Alla konungens hus skulle stå honom öppna och utan hans råd inga fogdar eller ämbetsmän tillsättas. Med ett antal riksråd vid sin sida skulle han bevaka konungens rätt, men äfven tillse, att konungen hölle sin förbindelse till honom¹.

Denna befattning - som af några författare jämnställt med de gamla jarlarnas - medförde onekligen ett vidsträckt bemyndigande för Bo Jonsson. Trots det att fullmakten framförallt markerar den personliga tjänsten till konungen, var befattningen dock jämförlig med ett riksämbete. Själfva beteckningen togs från den tillfälliga syssla, som förekommit några gånger under Magnus Erikssons tid, då en »officialis regis generalis» förestått interimregeringen. Uteslutet är kanske ej, att äfven Bo Jonssons syssla hade en rent tillfällig karaktär, då nämligen titeln endast sporadiskt förekommer under åren närmast före hans drotsutnämning. Tänkbart är också, att den nya befattningen var en omläggning af det gamla drotsämbetet, som efter Nils Turessons död stod obesatt, och att detta ämbetes traditioner öfvergåfvos, antingen därför att Bo Jonsson föredrog en ny förvaltningsform eller därför att hans ståndsbröder ännu ansågo rikets högsta ämbete alltför förnämligt för honom. Faktiskt är i alla händelser, att Bo Jonsson vid denna tid jämsides med titeln »officialis» äfven använde namnet »dapifer», hvilket just var den latinska beteckningen för drots².

Senare kom den gamla titeln ånyo till heders, då Bo Jonsson efter den förlikning mellan konungen och herremännen, som ingicks på våren 1375, började kallas »drotsete» eller Sveriges drots. Vare sig det förelåg en förmlig utnämning eller Bo Jonsson själf etablerade förändringen, säkert är, att han kort efter »landsfredens» tillkomst använde titeln³. Då herremännen vid denna tid tyckas ha erkänt Bo Jonssons ledarestälhiing och då hans egen såväl som ståndsbrödernas politik i det följande fick en starkare nationell betoning, innebar förändringen måhända endast en formell återgång till en gammal-svensk benämning, som skulle markera opposition mot de tillfälliga nyheterna. Därmed fick Bo Jonsson emellertid ett definitivt insegel på sin ställning, som kunde gifva ett starkare berättigande åt hans

1 Den numera förkomna fullmakten är tryckt i Hadorphs edition af Alexandersagan och sedermera införd i Handl. rör. Skand. historia 16 s. 3.

2 Intyg 1371 26/2 (Urk. buch d. Stadt Lübeck IV s. 144) och bref 1372 3/3 (Hansen, Finlands Medeltidsurkunder I s. 345).

3 I historiska arbeten (Styffe m. fl.) har i allmänhet dekreterats, att Bo Jonsson 1375 utnämndes till drots. Något bref därom är ej bevaradt, men titeln återfinnes första gången i ett bref 1375 9/6 (Styffe, Bidrag I: 62).

nu mer än någonsin uppdrifna sträfvan efter makten. Den förnämliga titeln försummade han heller aldrig att använda, och till eftervärlden har den också troget åtföljt hans namn.

Den höga posten hindrade honom emellertid ej att fortfarande mottaga äfven lägre tjänster eller uppdrag. Sålunda har han 1376 jämte några andra personer haft att utreda frågan om kyrkans och prästernas privilegier. År 1380 är han lagman i Finland, och i olika delar af det fjärran Österlandet uppträda sedermera lagmansdomhufvande å hans vägnar. Som häradshöfding omtalas han än här, än där i trakter, där han har besittningar, hvarvid dock är att märka, att befattningarna mycket väl kunna vara honom gifna långt tidigare, liksom antalet af hans häradshöfdingesysslor kan ha varit långt större än de bevarade handlingarna ge vid handen. År 1381 erhåller han sålunda häradshöfdingesysslan i Tjust, 1382 är han häradshöfding i Bro härad i Upland och 1384 i Oppunda härad i Södermanland. Såsom konungsdomshufvande å räfsteting uppträder han också alltsomoftast i olika delar af landet¹.

Om också flera af de antydda befattningarna - särskildt domareämbetena - endast sällan förvaltades af honom själf, så voro de i hvarje fall egnade att förstärka hans inflytande och gifva honom tillfälle att bevaka sina egna intressen. De sakören, som inflöto på domaresysslorna, utgjorde sålunda en viktig inkomstkälla. Med de egendomsintressen, han hade i olika delar af landet, var det också för honom af vikt att kunna behärska de lokala ämbetena. Sålunda kunde han stundom vara domare i tre instanser, då han exempelvis ägde häradshöfdingesysslan i Tjust och lagmansbefattningen i Östergötland, samtidigt med att han fungerade som konungsdomhufvande.

3

LÄNSHERREN

Liksom Bo Jonsson vid jakten efter ämbeten stod i första ledet bland sina likar, så lyckades han också vid stormännens sträfvan efter förlänningar tillkämpa sig främsta platsen, där han på långa sträckor distanserade de öfriga.

Hela förläningsväsendet, som under Albrekts af Mecklenburg tid nådde sin mest intensiva utveckling, illustrerar mer än något annat

1 Belysande uppgifter återfinnas ibref 1376 "/v (RA), 1380 "/3 (Åbo domk. svartbok), 1381 2/4 (Link. Bibl.), 1382 10/11 (UB.), 1384 28/5 (Säfsta.h.).

konungamaktens läge och dess oförmåga att motsätta sig herremännens anspråk. Vare sig det var pantelän eller tjänstelän, som bortgåfvos, så inneburo förläningarna ett uppgifvande af statens förnämsta prerogativ i en utsträckning, som hotade att alldeles upplösa riksenheten.

Visserligen kan man icke betrakta förläningsväsendets utveckling såsom enbart förestafvad af statens pressande penningebehof eller af herremännens maktbegär, utan var för visso denna förvaltningsapparat en praktisk anordning, som lämpade sig för tiden och nödvändiggjordes af det på naturprodukter grundade skattesystemet. Så t. ex. underlättades skattepersedlarnas distribuering eller förvandling till reda penningar högst väsentligt, om den fördelades på flera personer, som i stället åtog sig att direkt fullgöra de statsfunktioner, för hvilkas betalande skatterna eljes voro afsedda. Öfverhufvudtaget har forskningen ännu icke sagt sitt sista ord beträffande länsväsendets administrativa betydelse, då dess verkningar hitintills brukat framställas såsom endast egnade att förrycka en sund samhällsutveckling.

Ser man frågan enbart från enhetsstatens synpunkt, är det dock gifvet, att länsväsendets utveckling under denna tid kom att innebära en allvarlig fara för statens bestånd. Inom sina län ägde herrarna ej blott uppbära de skatter och sakören, som skulle tillfalla kronan, utan reglerade också efter eget skön den lokala förvaltningen. Genom besittningen af de befästade borgarna, som utgjorde stödjepunkter vid bevakandet af de ekonomiska intressena, hade de också i sin hand militära maktmedel, som eggade dem att trotsa både öfverordnade och likar. Äfven försvaret mot yttre fiender ansågs ofta vara länsinnehafvarens sak, och utrikespolitiken kunde han också sköta efter eget skön med fredsslut och fördrag, som voro bindande för länsområdet. Länet betraktades i flera hänseenden såsom ett från riket afskildt område, i hvars inre angelägenheter konungen ej bekymrade sig om att ingripa. Då gränserna drogos efter skiftande principer, sprängdes ofta den gamla landskapsindelningen genom länen, och den civila förvaltningen utvecklades efter helt nya linjer. Otvifvelaktigt är också, att Bo Jonsson i förläningarna hade sitt starkast verkande maktmedel. Med sina ekonomiska resurser hade han möjlighet att förvärfva länen såsom förpantningar, och i denna form kunde han också i största utsträckning tillgodogöra sig de förmåner, som länen medförde. Då staten icke inlöste panterna, behöll han dem under sin värjo. Det inflytande på förvaltningen, som han sålunda förvärfvade, gjorde honom till den 'faktiske herren öfver vidsträckta områden, där han både med ekonomiska och militära maktmedel kunde stödja sin ställning. Då största delen af riket på detta sätt efter hand kom i hans händer, blef länsrätten det för-

nämsta inseglet på hans makt - det område, där han kunde som härskare i största utsträckning uppträda som statens representant och gifva de fullödigaste uttrycken för sina politiska intentioner. Huru många län Bo Jonsson innehade är emellertid svårt att med bestämdhet afgöra, då bevarade handlingar ej lämna någon uttömmande upplysning därom. De förläningsbref, han omtalar i testamentet, äro numera förkomna. Ej heller vet man, huru stor omfattning själfva länen hade eller på hvilka villkor de i de särskilda fallen voro öfverlämnade eller om fästena på honom hade större dragningskraft än den ekonomiska vinsten. Att ej ens så pass viktiga dispositioner kunna bedömas med hjälp af bevarade dokument, vittnar mer än något om det historiska källmaterialets ofullständighet. Endast genom kombination af strödda uppgifter lyckas man få en någorlunda öfverskådlig bild.

Den första förläning till Bo Jonsson, om hvilken man har säker kännedom, var Stockholms slott, där han under kriget mot Magnus fungerade som höfvitsman. Till slottet hörde också det omkringliggande förvaltningsområdet, där han ägde uppbära sakören och andra kronoinkomster. Af allt att döma förelåg här ett tjänstelän af helt annan art än de senare förpantningarna¹.

Äfven Viborgs slott tyckes under kriget ha kommit i Bo Jonssons händer, eftersom denne kallas höfvitsman därstädes i februari 1371 - således redan några månader före stilleståndsfördraget². Att Bo Jonsson å konungens vägnar vid denna tid innehade flera »landskap och städer» framgår också af stilleståndsfördraget, som uttryckligen talar om att han ej skulle få befästa sina förlänningar, men däremot uppbära de ingälder, som bönderna enligt gammal sed utgifva.

I samband med fredsslutet i augusti 1371 tyckes Bo Jonsson ha återlämnat Stockholms slott till konung Albrekt. Visserligen kallar han sig ännu i oktober detta år fogde på Stockholm, men sedermera försvinner alldeles denna titel. Vid uppgörelsen med herremännen den 9 augusti hade Albrekt förbundit sig att till rådet öfverlämna både Stockholm, Åbo och Axevall, men då Bo Jonssons namn vid detta tillfälle sammanknytes med några andra slott, är det troligt att uppgörelsen från hans sida inneburit en förbindelse att öfverlåta Stockholm. Senare - måhända redan 1371 innehade medlemmar af familjen Königsmark slottet för konung Albrekts räkning³.

1 Bo Jonssons förpliktelse att hålla Stockholms slott för konung Albrekt 1367 6/7 (Rydberg II s. 354 n.). Samma dag fick han fullmakt att uppbära inkomsten af Stockholms län för den skuld konungen hade till honom (Link. Bibl. vidim. 1382).

2 Bo Jonsson »ammetman des koning Albrecht unde houetman to Wyborch» till de äldste i Brügge 1371 24/2 (Urkundenbuch der Stadt Lübeck IV s. 143).

3 Styffe (Bidrag I s. LXIV) uppger, utan angifvande af källan, att Herbrekt Königsmark 1371 blef fogde på Stockholm. Säkert är, att slottet innehades af Yia Königsmark I 376 (UB) samt af Herbrekt Königsmark 1383 (Norberg S. Claræ Minne) och 1387 (Styffe, Bidrag I: 77).

(Forts nästa sida)

I dokumentet af den 9 augusti, sådant det för oss föreligger i Hadorphs edition af Rimkrönikorna, säges, att »Bo Jonsson och rådet» fingo öfvertaga Viborg, Tavastehus och Borgholm. Då hertig Albrekt vid denna tid innehade de viktiga slotten längs Östersjökusten - Nyköping, Stäkeholm och Kalmar - och då konungen lofvade att sedermera till rådet antvarda »alla hus i Bleking, Skåne, Halland och Sverige hvar de helst ligga», är det möjligt, att Bo Jonsson speciellt fick taga hand om utposterna i Finland och på den viktiga ön vid Kalmarsund.

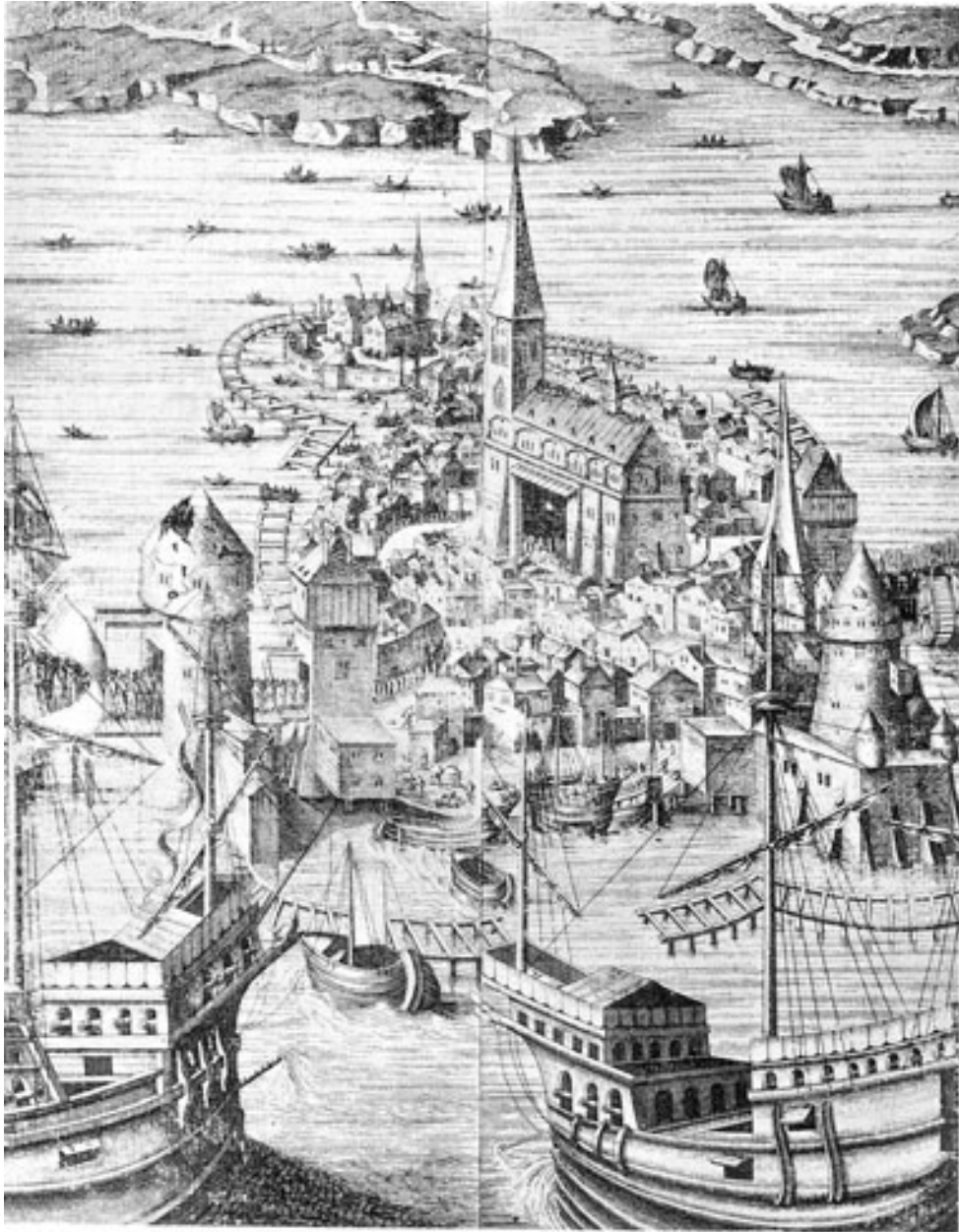
Emellertid är det märkligt, att Borgholm aldrig sedermera nämnes såsom Bo Jonssons tillhörighet. År 1375 innehades det för hertig Albrekts räkning af samma person, som sedan stannade där i många år, och i Bo Jonssons testamente omtalas slottet ej¹. Det kan därför ifrågasättas om icke här, liksom i flera af Hadorphs editioner, föreligger en felläsning, så att Borgholm skrivits i stället för Korsholm, det bekanta slottet i Österbotten. Sistnämnda slott, som uppbyggts vid Albrekts föregående besök i Finland - antagligen af en tysk, eftersom det också kallas Krytzeborg innehades nämligen sedermera af Bo Jonsson utan att man har någon uppgift om tiden för förvärfvet. Onekligen tala också inre skäl för att Korsholm här åsyftas, om man nämligen tänker sig att Bo Jonsson planlade ett öfvertagande af Finland och sålunda först ville försäkra sig om utposterna i sydost och nordväst jämte den mellanliggande fästningen inuti landet².

Efter de nya uppgörelserna med Albrekt år 1375 fick Bo Jonsson från konungens fader småningom inlösa förpantningsrätten till de län denne innehade i olika delar af landet. Därmed inleddes, liksom inom andra områden, så också ifråga om förlänningarna den mest intensiva utvecklingen af Bo Jonssons förvärfvarsarbete. Efter denna tid går han tydligen i hertig Albrekts fotspår, då han tillpantar sig det ena länet efter det andra, samtidigt med att han fullföljer hertigens byggnadsverksamhet och låter nya borgar resa sig såsom säkerhetsvakt för besittningarna. Fullt planmässigt söker han koncen-

(Forts från föregående sida) I några arbeten (Hans Hildebrand, Sveriges historia II, m. fl.) säges att Stockholm enligt Bo Jonssons testamente tillhörde dennes pantelän. Detta är emellertid ett misstag, som grundar sig på Hadorphs felaktiga edition af testamentet, där bland slotten »Stockholm» nämnes i stället för »Stäkeholm». Bättre afskrifter af testamentet ha den riktiga uppgiften, som bekräftas af andra handlingar. Se nedan sid. 356.

1 Vicke v. Vitzens kvitto till konungen å viss del af den summa, hvarför Borgholm var till honom förpantadt 1375 11/1 (Styffe, Bidrag I). _ Munch (Det norske Folks Historie) ser i v. Vitzens kvitto ett bevis på att Bo Jonsson ännu icke hunnit inlösa Borgholm.

2 Hansen (Finlands Medeltidsurkunder) har utan reservation godtagit Hadorphs tolkning (Rimkrönikorna II s. 34) liksom Styffe och andra författare, och någon gissning att Korsholm här åsyftas har ej förekommit i litteraturen.

*Acta fore in publico in loco dicto de Luydormalm per Regem se cognore
 Pontificio submittentem ob fidem servandam et Episcopos ceterisque
 per illius regni profeta concordia hinc videri solemniter ratificata est et confirmata*

64. Stockholms slott på 1520-talet.
 Kopparstick af D. Padt-Brugge efter äldre träsnitt. Stockholms stads arkiv.

trera sin makt kring Östersjökusterna både i Sverige och Finland, och först under de sista åren af sin lefnad ägnar han också uppmärksamhet åt bygderna i västra Sverige.

Ett af de första slott, han fick mottaga efter hertigen, var Nyköping, som måhända redan 1375 kom i hans händer. Antagligen fick han samtidigt med Nyköping också Västmanland med Bergslagen och Dalarne i förläning. I februari detta år hade hertig Albrekts höfvitsman Raven Barnekow förbundet sig att vid midsommar till hertig Albrekt återställa Nyköping och Dalarne jämte andra slott och län. Det är möjligt, att dessa områden efter återställandet lämnades till Bo Jonsson, fast andra omständigheter tyda på att en uppgörelse med denne om Nyköpings pantsättning träffades vid midsommartiden 1376¹. Med Nyköpings slott följde också en stor del af Södermanland såsom pantelän. Att döma af ännu bevarade räkenskaper från Raven Barnekows förvaltning på 1360-talet, skall länet ha omfattat Rönö, Jönåkers, Daga, Oppunda, Vestereks och Östereks häraden, d. v. s. de norra och östra delarna af landskapet².

Från hertig Albrekt eller hans höfvitsmän fick Bo Jonsson också öfvertaga Stäkeholms slott och län på gränsen mellan Östergötland och Småland. Slottet var troligen under kriget uppbyggt af hertigen, som tydligen saknade ett fäste i dessa bygder, då det gamla Stäkeborg vid Slätbaken låg öde ända sedan brödrastriderna under Birger Magnussons tid. Stäkeholm hade af hertigen varit lämnadt till den ene tysken efter den andre ända till dess Henrik Molteke och hans son Henneke fingo mottaga detsamma. Pantsättningen till Bo Jonsson skedde förmodligen i slutet af 1370-talet - kanske först efter Albrekts död 1379 - eller i hvarje fall före 1384, då testamentet upprättades³. När det nya slottet byggdes, tyckes Tjust ha blifvit afskildt från Kalmar län, som äfven innehades af hertig Albrekt, och lagdt till Stäkeholm. Senare omfattade länet också Kind och Ydre häraden i Östergötland.

Det längst söderut belägna slottet vid Östersjökusten var Kalmar - invid den tyskspråkade staden, som gömde minnen från den tid,

1 Raven Barnekows förklaring 1375 2/2 (Styffe, Bidrag I). I Stiernmans Höfdingaminnen I s. 101 (2:dra uppl.) finnes anfördt ett numera förkommet bref, dat. Rostock Joh. bapt. dag, med öfverenskommelse mellan hertigen och Bo Jonsson ang. uppbyggande af Nyköpings slott och dess pantsättning till Bo Jonsson. Det där anförda årtalet 1346 måste emellertid vara oriktigt. Styffe har gissat på tryckfel för 1376, hvilket onekligen förefaller mest antagligt. Med hänsyn till Barnekows förklaring, är det dock kanske ej uteslutet, att det afser 1375.

2 Styffe, Bidrag I: 36.

3 Henrik Molteke och hans son innehade Stäkeholm 1373 (Styffe, Bidrag I: 50) och ännu 1377 talas om tionde i Tjust, som Henneke Molteke lagt under sig efter mordet på biskop Gottskalk 1374 (Styffe, Bidrag I: 66). År 1384 tillhörde slottet Bo Jonsson.

då Bo Jonsson ännu tjänade Magnus Eriksson. Slottet var i flera år förpantadt till grefve Henrik af Holstein, för hvars räkning det förvaltades af den från Tyskland öfverflyttade Herman von Vitzen. Under kriget hade det öfvertagits af hertig Albrekt såsom pant för 4000 lödiga mark. Hermans son Vicke von Vitzen satt under Albrekts tid som fogde på Kalmar. Enligt ett bref af denne skall Bo Jonsson på sommaren 1375 ha öfvertagit panten och förbundit sig att inbetala de 4000 marken före midsommar följande år¹. Då Bo Jonsson år 1384 upprättade sitt testamente, innehade han Kalmar, men slottet tyckes ännu icke ha varit helt och hållet löst från förbindelsen med de forna pantinnehafvarne, eftersom det efter drotsens död fordrades en speciell uppgörelse med grefvarne af Holstein för öfverlåtelsen till Margareta. Vicke von Vitzen och hans söner sutto föröfrigt under hela Bo Jonssons tid såsom höfvitsmän på Kalmar². Länet omfattade hela kuststräckan längs Östersjön, och först då Ståkeholm byggdes afskildes Tjust.

Äfven det på andra sidan sundet liggande Borgholm skall ha ställts till Bo Jonssons förfogande - om nu icke uppgiften, såsom ofvan antydts, beror på feltydning af ett dokument³.

Innanför Östersjökusten kom Bo Jonsson i besittning af alla de borgar, som hade någon betydelse, och kring slotten disponerade han äfven landsträckor såsom förläningar.

Östergötland var vid denna tid förlänadt till den förut omtalade Erik Karlsson (örnfoot), en af de mest framskjutna frälsemännen, som före Bo Jonsson varit fogde på Stockholm⁴ och som sedermera hade att såsom »landsherre» öfver Östergötland utöfva den högsta förvaltningen i denna viktiga landsända. Den västra delen af landskapet innehades samtidigt af Gerdt Snakenborg, som bodde på Hästholmen vid Vättern, och möjligt är att också andra herremän haft områden i pant⁵.

Erik Karlsson, hvars län också sträckte sig ner öfver norra Småland, tyckes ha varit den, som skaffade Bo Jonsson förläningar i dessa trakter. Sannolikt kom han genom honom i besittning af Rumlaborgs slott invid Jönköping. Slottet hade anlagts af konung Albrekt, under brinnande krig, å ett ställe, som förvärfvats från biskopen i Linköping, och hade 1366 försvarats af Raven Barnekow i samverkan

1 *Styffe, Bidrag I: 63. Jfr Rydberg II s. 349.*

2 *Jfr F. Bæhrendtz, Medeltida tyska lyckoriddare i Kalmartrakten (Meddelanden från Kalmar läns F ornminnesförening 1907).*

3 *Jfr ofvan sid. 166. Den i Hist. Geogr. Stat. Lexikon förekommande uppgiften, att Bo Jonsson hade hela Öland i förläning till sin död, grundar sig tydligen på det af Hadorph publicerade brefvet.*

4 *Perg. 1367 26/5 (RA).*

5 *Styffe, Skandinavien*

med Bo Jonsson. På 1370-talet tillhörde det Erik Karlssons förläning¹. Vid hvilken tid slottet kom i Bo Jonssons händer kan ej med visshet sägas, men säkert är, att han innehade det 1385, då han för ett lån upplät slottet med omkringliggande bygd åt en tysk krigare Hans Bosepol - vare sig han nu fått det genom Erik Karlsson *eller* efter denne². Under Rumlaborg lydde, att döma af förläningsbrevet, staden Jönköping jämte Tveta, Vista, Mo och halfva Vedbo häraden samt några socknar i Västergötland.

Hammarkinds härad i Östergötland har Bi Jonsson säkert fått sig tillpantadt af Erik Karlsson enligt ett bref af 1380, hvori riddaren Hindrik von Brandis nämnes såsom drotsens meddelägare³. Därnere lågo ej långt från Söderköping resterna af det nyssnämnda Stäkeborg. Då detta slott 1391 var återställt och innehades av Evert Molteke, kan man måhända gissa på att Bo Jonsson påbörjat restaureringen af slottet, fast det ej blifvit användbart förrän under kriget mellan Albrekt och Margareta.

Troligt är, att Bo Jonsson utöfver de nämnda områdena också haft andra län i Östergötland. Visserligen gifva anträffade handlingar inga namn på dylika, men då exekutorerna efter hans död till Margareta öfverlämnade »Östergötland med köpstäderna», är det antagligt, att däri ingått mera än Hammarkind och häradena på Smålandsgränsen. Kanske ha kronoinkomsterna af Söderköping, Norrköping eller andra städer också varit till honom pantförskrifna.

I närheten af sistnämnda stad hade Bo Jonsson ett slott, som tydligen också utgjorde centrum för ett förvaltningsdistrikt, nämligen Ringstadaholm. Detta distrikt var emellertid icke något län», jämförligt med de förut nämnda, utan tyckas de landsträckor, som sammanhörde med slottet, ha varit Bo Jonssons privategendom. Slottet, som omtalas i urkunderna första gången år 1368, har måhända varit ett gammalt Folkungafäste, som gått i arf inom släkten. En ättling till konung Valdemar, riddaren Erik Valdemarsson, bortbytte 1377 Ringstada till Bo Jonsson. Denne tyckes ha utvidgat

1 Bref 1366 26/9 (Bring, Handlingar III s. 127), 1367 2/7 (RA), 1369 14/10 (Reg. Eccl. Linc.RA). Att området tillhörde Erik Karlssons förläning framgår af att denne deltog vid Albrekts uppgörelse med

Linköpingsbiskopen om ersättning för Humblarum 1374 13/1 (RA) och säges uttryckligen i bref 1380 7/s (Jönk. rådhusarkiv).

2 Hist. Geogr. Stat. lexikon uppgifver att Bo Jonsson var höfvitsman på slottet redan 1381, men då det ej nämnes i hans testamente, har det måhända först 1384 kommit i hans händer. Styffe (Skandinavien) uppgger, utan anförande af källan, att slottet före 1384 förpantats till Bo Jonsson. I flera arbeten (t. ex. Rudolf Björkman, Jönköpings historia.) har Styffes uppgift accepterats. Tänkbart är, att Rumlaborg itestamentet inräknades bland »andra panter», och att det ej namngafs därför att det var en förläning i andra hand. Upplåtelsen till Hans Bosepol skedde 1385 1°/9 (orig. i Köpenhamn, anfördt hos Lagerbring, Svea Rikes historia III s. 665). 3 Perg. 1380 18/10 (UB).

*65, 66. Rester af Ringstadaholm.
Foto O. Janse.*

slottet till ett fästningsverk i strategiskt syfte och samtidigt låtit slottsfogden sköta godsförvaltningen i omkringliggande bygd¹. I testamentet sammanställs Ringstadaholm ej med förlåningarna - eller »panterna» som uttrycket lyder - utan omtalas i samband med privategendomen. Men då Bo Jonsson »hänvisade» exekutorerna »till Ringstadaholm och alla de gods», som han däromkring hade, kom slottet sedermera att ingå bland upplåtelseerna till Margareta och blef på detta sätt förstatligadt. Måhända låg någon förpantning också under förvaltningsdistriktet, men hvad som gjorde, att Bo Jonsson lämnade slottet till exekutorerna, var nog icke tanken på statens rätt till någon del af området, utan fästningens betydelse, då han ville undandraga konungen de stödjepunkter, på hvilka hans egen makt hvilade. Likaväl som han gav exekutorerna invisning på annan privategendom, kunde han också lämna dem de »gårdar», som lågo kring slottet. Af den följande uppgörelsen med Margareta framgår också, att detta slott hade en särställning, då drottningen begärde en förklaring från Bo Jonssons arfvingar att de ej gjorde anspråk gällande. Ringstadaholm kunde sålunda icke under Bo Jonssons tid betraktas som »län» i betydelsen af förlåning, utan fick först sedermera i statens ägo denna karaktär².

En i viss mån likartad ställning hade de till Bo Jonssons privata besittningar hörande borgar, som han själf uppbyggt som sätesgårdar. Bjärkaholm i Östergötland, om hvilket här nedan skall närmare talas, var anlagdt redan förrän han började samla sina stora förlåningar, och Gripsholm reste sin stolta spira först då de flesta slottslänen redan kommit i hans hand. Men dessa båda slott ha tydligen icke tillmätts betydelse som stödjepunkter för militära operationer, utan ha haft karaktär af bostäder, som icke i politiskt syfte behöfde stå

I Valdemar Erikssons bref 1368 28/2 är dat. Ringstadaholm (RA). Flera krönikor (Script. rer. suec. I: 1 s. 90 m. fl.) berätta att år 1316 blod regnade vid Ringstadaholm. Något ojäfaktigt bevis för att slottet fanns redan då, innebär dock ej denna notis, då nämligen en af traditionen befordrad uppgift om en händelse vid Ringstada kan tänkas vara senare apterad på det då befintliga namnet. Däremot tyder drotn. Margaretas senare process med Bo Jonssons arfvingar på att området tillhört »konungadörnet» (nedan sid. 288). Antikvarien J anse, som gjort gräfningar i slottsruinerna, har benäget meddelat mig, att resterna icke gifva något direkt vittnesbörd om tiden för anläggningen. - Erik Valdemarssons bytesbref är dat. 1377 9/10 (Link. Bibl.). I Utters Collectanea (f. 12) uppgifves, att Erik Valdemarsson år 1377 till Bo Jonsson upplåtit Ringstadaholm, »som hans fader igenbördat med Bo Jonssons moder fru Ingeborg». Detta har föranledt genealogerna att tala om fru Ingeborgs giftermål med Valdemar Eriksson en uppgift, som dock ej finner stöd i urkunderna. De voro emellertid kusiner, då Valdemars moder Ingeborg var syster till Bo Nilssons hustru Cecilia Knutsdotter. - Ringstada nämnes redan 1354 3/3 som Valdemar Erikssons egendom (RA). 2 Margaretas bref 1404 6/2 (Sv. Dipl.), se nedan sid. 288. - Styffe (Skandinavien) tyckes ha betraktat Ringstadaholm som en vanlig förlåning, medan Hans Hildebrand (Sveriges Medeltid) beaktat skillnaden, då han anser det »osäkert, om det från början varit ett kungligt fäste».

till exekutorernas förfogande. Först efter Bo Jonssons död, då Grips-
holm inköptes af Margareta för kronans räkning, blef slottet säte
för en länsherre med myndighet öfver ett förvaltningsområde.
Om också Bo Jonsson icke hade hela Östergötland i förläning
- hvilket han kanske ansåg onödigt att eftersträfvä, då han genom
sina omfattande privatdomäner redan hade sitt inflytande befastadt
i denna landsdel - så var likväl hans makt fullkomligt dominerande
på hela kuststräckan från Stockholms län söderut till gränsen mot
Danmark. De borgar inom ifrågavarande område, hvilka lågo utan-
för hans besittningar, voro af mindre betydelse. Nere i Finveden,
Värend och Njudung, där han icke alls tyckes ha försäkrat sig om
några rättigheter annat än som privatman, funnos sålunda några
enstaka befastningar, såsom Trolleborg, Piksborg och Sundholm,
hvilket sistnämnda också innehafte af hertig Albrekt. I Östergöt-
land omtalas några gånger på 1360-talet slottet Svaneholm invid
Tåkern, och uppe i Södermanland låg Sundaby i Österrekarne, hvilket
Albrekt intagit under kriget. Men ingen af dessa borgar kunde i
betydelse jämföras med Nyköping, Ståkeholm och Kalmar eller de
öfriga fästen, som Bo Jonsson lämnade till testamentsexekutorerna
I anslutning till förpantningarna i norra Småland utsträckte Bo
Jonsson också sin makt öfver delar af Västergötland, då han under
de senare åren af sin lefnad fick i sina händer Örestens, Openstens
och Forsholms hus².

Dessa slott, som troligen uppförts under kriget och efter freden
1371 stannat i dansk eller norsk ägo, ha sedermera sannolikt eröfrats
för konung Albrekts räkning och förpantats till Bo Jonsson, som
därmed fått insteg i Västergötland. Måhända har upplåtelsen skett
redan i början på 1380-talet, under de då pågående gränsstriderna.
Ännu 1383 innehades Opensten af en dansk höfvitsman Johan
List. Då denne emellertid tyckes ha varit befälhafvare för Bo Jons-
sons räkning, eftersom han efter dennes död nämnes bland hans fogdar,
är det kanske ej uteslutet, att Bo Jonsson mottagit slottet redan före
denna tid. Säkert är i alla händelser, att han vid testamentets ned-
skrifvande 1384 innehade alla de nämnda Västgötaslotten³.

*1 Om dessa borgar se Styffe, Skandinavien, och Hans Hildebrand, Sveriges
medeltid II sid. 775 o. f.*

*2 Forsholm, hvars läge ej noggrant angifves i samtida handlingar, skall
enligt äldre gissningar ha legat vid Rimforsa i Östergötland, men Styffe
anser, att det legat vid Sjøråsviken i Forshems socken, Kinne härad.*

*3 Girgensohn (å. sid. 157 anf. arbete) anser troligt, att Opensten och
Öresten intagits först vid Albrekts anfall mot Norge och Danmark på våren
1384. Då, emellertid Bo Jonsson upprättade sitt testamente just när han
skulle begifva sig till detta krig, och då han vid denna tid redan innehade
båda slotten, förfaller Girgensohns antagande och därmed hans
slutsatser om den belöning Bo Jonsson fick för sitt deltagande i kriget. Styffe
(Bidrag) anser troligt, att slotten redan vid de tidigare gränsstriderna omkr.
1380 kommit i Bo Jonssons händer.*

Otto Mannerfelt (Sjuhäradsbygden före 1622) vill göra troligt, att Bo Jonsson mottagit slotten som län af Margareta och att de således varit dansk-norska besittningar ända till uppgörelserna 1388.

Emot detta antagande talar emellertid den omständigheten, att Bo Jonsson i testamentet 1384 likställer slotten med de svenska pantelänen och att han vid denna tid deltar på Albrekts sida i striderna mot Danmark.

Under Öresten lydde Marks härad, under Opensten Kind och Mo och måhända äfven Redvägs härad, medan Forsholms län tyckes ha omfattat Kinne och Kållands härad. Emellertid var detta endast en mindre del af Västergötland, och de stora slotten Axevall och Elfsborg kommo aldrig i Bo Jonssons händer, liksom ej heller de mindre borgar, som omtalas i dessa af kriget hemsökta trakter. Flera landsträckor i Svealand tyckas också ha varit tämligen obörda af Bo Jonssons välde, och hvarken Örebro eller Köpingshus nämnas bland hans besittningar. Däremot hade han panträtt öfver Västmanland, Dalarne och Kopparberget, hvarom testamentsexekutorerna efter hans död träffade uppgörelse med drottning Margareta. Äfven här efterträdde han hertig Albrekt, som haft räntan af Kopparberget till sig förpantad. Af allt att döma var dock hans makt i dessa trakter af helt annan art än i östra Sverige, då hans rättigheter voro begränsade till vissa kronointäkter, och några befästade borgar som stödjepunkter för administrativa områden omtalas ej här.

Ej heller tyckes Upland ha legat under hans värjo. Det väsentliga af landskapet hörde till Stockholms län, där konung Albrekts parti fick väldet, och de stora landsträckorna voro i anmärkningsvärd grad i saknad af befästade hus.

Längst uppe i nordost fanns dock ett litet fäste, kalladt Östhammars hus, med hvilket Bo Jonssons namn åtminstone i någon mån kan förknippas. Vid den uppgörelse, genom hvilken Jeppe Djekn några år efter drotsens död öfverlämnade Åbo och Kastelholms slott till Knut Bosson, talas om att Jeppe också innehade Östhammars hus? Måhända har borgen anlagts af den nitiske fogden först efter Bo Jonssons död, men tänkbart är också, att den ingått i drotsens befästningsplaner, fast den icke nämnes hvarken i hans testamente eller vid uppgörelserna med Margareta. Från Östhammar gick den ginaste vägen öfver Åland till Finland, och då alla tre slotten hade samme höfvitsman, samverkade de som en naturlig befästningslinie för att bevaka segelleden till Norrland.

Kring Bottniska viken hade Bo Jonsson viktiga intressen att bevaka, då kuststräckorna på båda sidor tillhörde hans förpantningar. Om Gestriklands ställning vet man visserligen ingenting, men däremot är det säkert, att de ofvanför liggande delarna af Norrland voro

1 Exekutorernas förbindelse till Margareta 1388 22/3

(Rydberg II s. 458 o. f.).

2 Styffe, Bidrag I: 86.

till honom förlänade. Helsingland, hvarunder den tiden inräknades landet intill Västerbotten, öfverlämnades nämligen till drottning Margareta tillsamman med Bo Jonssons öfriga pantelä¹. Landet norr därom räknades vid denna tid i administrativt hänseende till Korsholms län i Finland - ehuru gränsförhållandena voro tämligen oklara - och sålunda flöto Bo Jonssons besittningar häruppe samman med de stora landsträckorna på östra sidan Bottenhafvet, hvilka helt och hållet tyckas ha varit till honom pantförskrifna. I tvister om regleringen af gränsen mellan Åbo och Upsala biskopsdömen deltog Bo Jonsson såsom länsherre och häfdade Åbobiskopens rätt gentemot de anspråk, som ärkebiskopen gjorde gällande att under sitt stift få räkna området ända bort till Ule-älf².

På den svenska sidan om Bottniska viken omtalas inga befästningar såsom stödjepunkter för Bo Jonssons län, och säkerligen tillgodogjorde han sig här endast kronointäkterna utan något ytterligare ingrepp i förvaltningen. Man kan ju möjligen gissa på att han _ med sitt utpräglade intresse för befästningsföretag - gifvit uppslag till byggandet af de borgar, som i slutet af århundradet först börja omtalas i dessa trakter, nämligen Faxaholm i närheten af det nuvarande Söderhamn och Styresholm vid stranden af Ångermanälven. Men om också tanken skulle ha varit hans, så ha borgarna i hvarje fall icke hunnit inrangeras i förvaltningsapparaten under hans tid, eftersom de icke omtalas vid öfverlåtelsen af hans förpantningar till drottning Margareta, utan blefvo ryktbara först då de voro tillhåll för sjöröfvaren Sven Sture. Säkerligen har Helsingland först under Bo Jonssons sista år kommit i hans händer - då det ej nämnes i hans testamente - och kanske har därför ingen reglering af administrationen medhunnits.

I Finland däremot tyckes Bo Jonsson ha genomfört en fullständig organisation af länsförvaltningen, då han öfvertog de äldre slotten och ökade befästningarnas antal genom nybyggnader. Finland var det område, där han först fick allvarligt insteg, och hela sin lefnad igenom intresserade han sig lifligt för denna landsända, som genom sitt isolerade läge i hög grad lämpade sig för en särförvaltning. Visserligen säges ingenstädes, att hela länsträckorna voro till honom förpantade, men i flera bref talas om fögderier och landsdelar, som hörde under befästningarna, och allt tyder på att förhållandena här varit desamma som annorstädes, så att statsinkomsternas förpaktning i de stora områdena varit bakgrunden för besittningen af slotten. Vid flera tillfällen kallar han sig också »capitaneus de Österlanden». Här tyckes hans makt helt och hållet ha varit fotad på

1 Se sid. 286. Jfr Styffe, skandinavien.

2 Bo Jonssons bref till biskop Birger i Upsala, dat. Åbo °/5 brukar hänföras till år 1374 (Hausen Med. urk.).

förläningarna och på de ämbeten han beklädde, hvaremot hans enskilda jordegendomar i Finland, af bevarade handlingar att döma, voro ytterst obetydliga. Den tanke, som måhända förestafvade hans hållning vid förvärfven i Östergötland, tog sig här uttryck i motsatt riktning, då han ej ansåg det nödvändigt att förvärfva enskilda domäner, när hela landet genom förpantning ändå var hans. För Finland innebar hans regemente ett af de första försöken att samla de vidsträckta Österlanden till en enhet.

Viborg tyckes ha varit den äldsta af Bo Jonssons besittningar i Finland, då slottet redan före fredsslutet 1371 var i hans värjo. Dessförinnan tyckes Albrekt ha haft planer på att pantsätta slottet till Tyska ordens stormästare, Winrich von Kniprode, men dylika ansatser sökte nog Bo Jonsson förhindra¹. Med sitt starka fäste spelade Viborg en med Stockholm jämförlig roll under kriget och var också sedermera det förnämsta stödet för Bo Jonssons makt där borta i öster. Från Viborg trädde han i både krigiska och fredliga förbindelser med ryssarna och fick sålunda häfda svenska kulturens intressen gentemot de barbariska grannfolken.

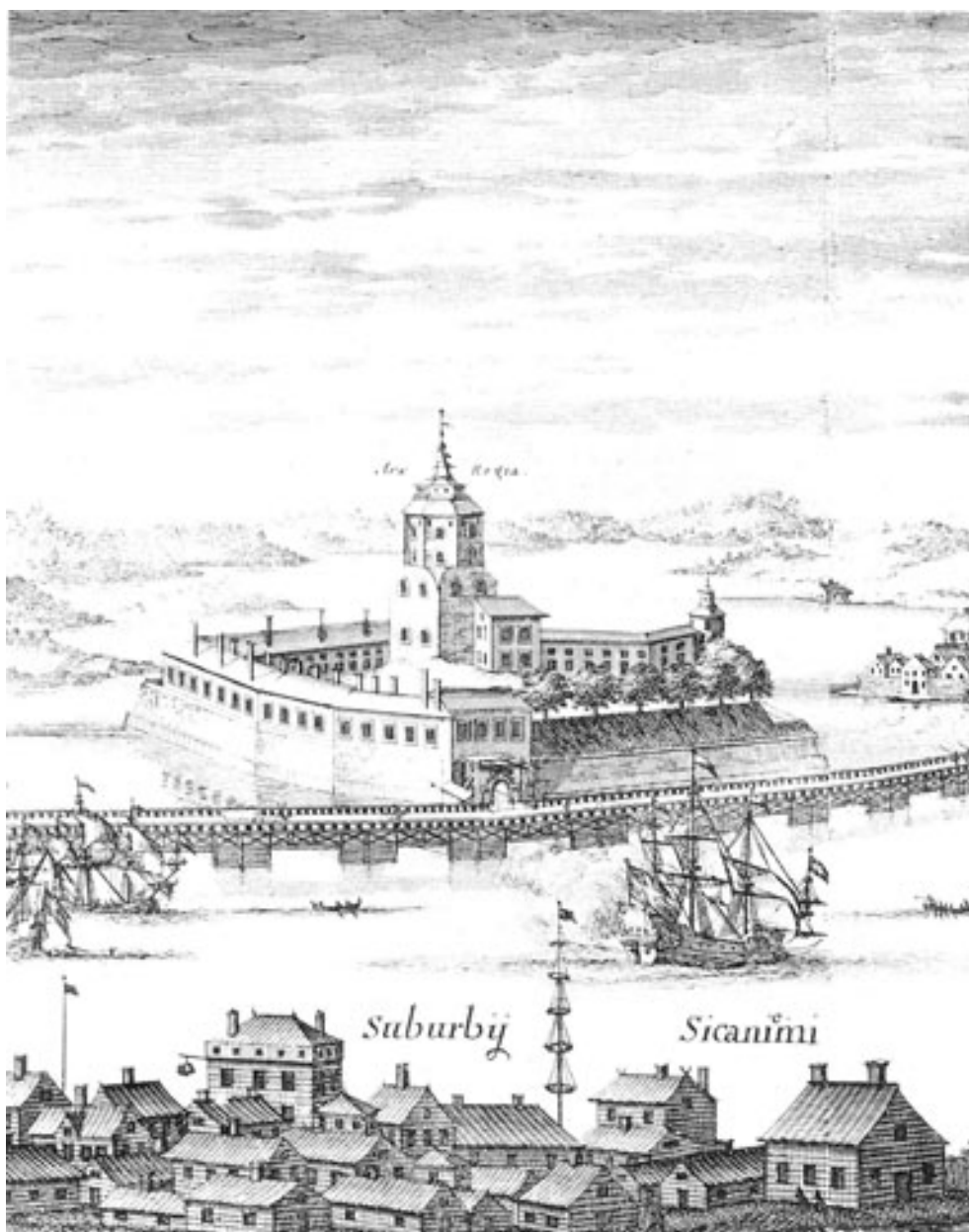
Kanske har äfven Tavastehus redan tidigt legat under hans välde, så att fredsuppgörelsen 1371 blott bekräftade en redan bestående besittningsrätt. I hvarje fall utsträcktes efter den tiden hans besittningar i Finland småningom, och i Bo Jonssons testamente kallas jämte Viborg och Tavastehus äfven Åbo, Korsholm och Raseborg hans förpantningar.

Åbo slott, som Albrekt eröfrat från Narve Ingevaldsson efter den belägring, vid hvilken Nils Turesson stupade, var kanske i Bo Jonssons händer redan 1372, då han tillsammans med slottsfogden utfärdade lejd för sändebud, som skulle infinna sig på Åbo². Korsholm - när det nu än kan ha kommit till honom - blef stödjepunkten för hans makt i de norra bygderna, innan Helsingland och den östra kuststräckan vid Bottenhafvet förlänades honom. Det ingrepp, han 1374 gjorde för att från finsk sida reglera gränsen mot Upsala biskopsdöme, visar, att han åtminstone vid denna tid innehade Korsholm³. I Nyland blef Raseborg genom hans åtgöranden en värdefull befästning, vare sig han byggde slottet från grunden eller han återställde

1 *Bref omkr. 1370 (Hansen, Medeltidsurkunder I s. 335). Jfr J. W. Ruuth, Viborgs stads historia (Helsingfors 1906).*

2 *Lejdebrefvet är utfärdadt 1372 3/3 af fogden Ernst v. Dotzen och Bo Jonsson. Det är dock tänkbart, att den sistnämnde deltagit såsom innehafvare af Viborgs slott. Ett af rådet i Reval år 1373 utfärdadt lejdebref för Bo Jonsson och samme Ernst v. Dotzen tyder på, att slottet åtminstone då, låg under Bo Jonssons län (Hansen I s. 345, 349). Jfr J. W. Ruuth, Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet (Helsingfors 1909-16).*

3 *Se not 2 sid. 175. Om Korsholm se i öfrigt Juhani Rinne, Finlands medeltida borgar (Finlands Kulturhistoria, utg. af P. Nordemann och M. G. Schybergson, 1908).*

67. Viborgs slott på 1600-talet.
Ur Dahlbergs Suecia.

en gammal borg¹. Då efter hans död äfven Kastelholm på Åland innehades af hans fogde och dessutom några mindre borgar i landet, kan man säkerligen här skönja resultat af Bo Jonssons befästningsarbeten och organisationsverksamhet i det vidsträckta gränslandet, som var ett väsentligt stöd för hela hans makt.

Det var sålunda betydande landsträckor Bo Jonsson hade till sitt förfogande, och det var icke mycket af riket som återstod för konungen och de öfriga läns herrarna. I Stockholm med dess öfvervägande tyska befolkning sutto Albrekts höfvitsmän, och äfven Axevall och Örebro tyckas ha varit i kungapartiets händer. Säkerligen behöll konungen ett visst inflytande öfver det tysksinnade Kalmar _ liksom öfver det i närheten liggande Borgholm - äfven sedan Bo Jonsson tillpantat sig Kalmar län. En del mindre borgar i olika delar af landet, delvis anlagda under Albrekts tid, innehades nog också af hans tyska vänner. Men några större befästningar utöfver de nämnda har konungen knappast haft till sitt förfogande. I de yttersta Västgöta-bygderna och Dalsland tyckes konung Magnus' anhängare äfven efter fredsslutet ha behållit makten och öfverlämnat slotten till danska eller norska höfvitsmän, och då inuti landet några borgar uppbyggdes af herremännen, voro dessa snarare tillkomna för att trotsa konungamakten än för att tjäna rikets försvar.

Riksenheten var upplöst, och den ende som var mäktig nog att åter foga samman spridda delar till en enhet var - Bo Jonsson. Med den gestaltning, hans länsområde småningom fick, blef det i själfva verket en tämligen sammanhängande sträcka. Längst i norr hade han sålunda Finland och Norrland med deras oklara gränser, längre nedåt lågo stora partier af Svealand under hans värjo, så följde den långa kuststräckan söder om Stockholm ända ner till Kalmar, måhända med vissa afbrott i Östgötaskären, och slutligen hade han i det inre Götaland viktiga delar af Småland, Östergötland och Västergötland. Då afkastningen af Upsalaöds-godsen och kronointäkteri städerna också brukade ingå i panterna, behärskade han således det väsentliga af statens inkomstkällor.

Om vi också, med det ofullständiga källmaterial, som står till buds, ha svårt att till fullo bedöma, hvad förläningarna i realiteten inneburo, synes det dock vara klart, att han genom dem fick en vidsträckt befogenhet. Såsom Bo Jonsson disponerade sina län, kvarstod för konungamakten knappast någon möjlighet till ingripande i förvaltningen. Ej blott skatterna tillegnade han sig, utan organiserade också efter eget skön förvaltningen inom länen.

Detta uppgifvande af statens prerogativ inom ett område, som omfattade hufvuddelen af riket, innebar i realiteten ett öfverlämnande

1 Se därom T o r s t e n H a r t m a n, Raseborgs slotts historia (Helsingfors 1896).

af statsmyndigheten åt enskild man i en utsträckning, som är utan motstycke i vår historia. Äfven i andra länder är det svårt att finna någon direkt förebild. Man har visserligen pekat på Merovingernas major domus¹, men denna jämförelse tar endast sikte på ämbetsmannaställningen, ej på den separatistiska sträfvan, som hela Bo Jonssons förläningspolitik innebar. Företeelsen är så mycket märkligare, som hans förvärfvsarbete var koncentreradt på några få år och framdrefs med fredligt verkande medel utan tvära rubbningar eller krigiska förvecklingar. Det var ett rent planmässigt uppsugningsarbete, bedrifvet under former, som dessförinnan ej tyckas ha förekommit och som ej heller i senare tider haft någon motsvarighet. Knappast någon af våra själfrådiga statsmän ha i så ringa utsträckning som han behöft anlita revolutionära åtgärder för att tillskansa sig makten. Ännu då Bo Jonssons bana afbröts, pågick hans sträfvan mot en ytterligare fullkomning, och ovisst är, huru slutet format sig, om han ännu några år fått fortsätta sitt verk. För en konungakrona

68. Bo jonssons namn under ett bref.
Omkr. 1374 9/5 RA papper nu 24².

kunde knappast säkrare grundval tänkas än den han var på väg att uppbygga åt sig själf.

Trots det att Bo Jonsson icke hann få en yttre dokumentering på den makt, han faktiskt innehade, var hans ställning dock så stark, att han både inåt och utåt kunde uppträda med en själfhärskares myndighet. Allt hvad man känner om honom tyder på, att han särskildt under de sista åren af sitt lif också betraktade sig själf som det verkliga statsöfverhufvudet, då han med en furstes makt också förenade en furstes later och åskådningssätt. På de borgar, han själf byggde, residerade han med utnyttjande af militära maktmedel, med hvilka han kunde gifva eftertryck åt sitt uppträdande till och med mot konungen själf. Inom hans vidsträckta områden förvaltades ñksförläningarna samman med hans enskilda jordegendom. Åt sina trogna förlänade han adelskap och frälserätt liksom en laglig konung _ såsom framgår af ett ännu bevaradt frälsebref för hans sven Finka,

1 J. Alin, *Bidrag till Svenska rådets historia* (1872).

2 Underskriften, som förekommer i det å. sid. 175 not. 2 åberopade brefvet till ärkebiskopen, är visserligen icke autografisk, utan skrifven af samma hand som brefvet i dess helhet, men det är ett af de första tillfällen, då brefskrifvarens namn placeras i underskriften i stället för ingressen. Den lyder så: »Per vestrum Bo Jonsson, amicum pro toto posse».

hvars adliga ätt sedermera fortlefde i Finland under namnet Fincke¹. På de många slotten, som lågo inom hans förlänningar, insatte han sina tjänare som höfvitsmän. När riksintressena utåt skulle häfdas, vägde hans ord kanske mera än konungens - exempelvis då framställningar gjordes till påfven och kejsaren om Birgittas kanonisation. Vadstenadiariets författare kunde också 20 år efter Bo Jonssons död med skäl påpeka, att »han var mycket mäktig på sin tid, då så att säga på hans vink allt riket styrdes».

Gentemot främmande makt framträdde han - liksom andra läns-herrar också kunde göra - ej blott som statens representant, utan som en rent personlig stat i staten. Vid flera tillfällen skymta i handlingarna hans tvister med städer kring Östersjökusten, och själf tyckes han ej ha tvekat att låta det komma till krigiska förvecklingar. Sålunda hade han på I 370-talet en tillspetsad tvist med staden Danzig, som lössläppt en sjöröfvare, hvilken på Bo Jonssons angivelse tagits i fångsligt förvar. Det hotande kriget afstyrdes dock af rådet i Lübeck, men då Danzig förmåddes till eftergift, stannade segern i verkligheten på Bo Jonssons sid³. Senare hade han en tvist med staden Dorpat, och äfven då uppträdde Lübeck såsom den medlande räddaren från krigiska äfventyr⁴.

ERROR: undefined
OFFENDING COMMAND:

STACK: